Zvyšování kvality života seniorů formou vzdělávání

Renata Vinklárková

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Renata VINKLÁRKOVÁ**
Osobní číslo:	**H07457**
Studijní program:	**B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Téma práce:	**Zvyšování kvality života seniorů formou vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Literární průzkum v oblasti kvality života.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti vzdělávání, kvality života a seniorské populace.
Příprava metodiky a výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu současného stavu využívání disponibilního času seniory s přihlédnutím k aktivitám vybraných klubů důchodců.
Zpracování a vyhodnocení dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GRUSS, P. Perspektivy stárnutí. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-605-6.
HAMILTON, I. S. Psychologie stárnutí. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-274-2.
MÜHLPACHER, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3345-2.
ŘÍČAN, P. Cesta životem. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7.
SKALKA, J. Základy pedagogiky dospělých. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, ISBN 80-04-21636-6.
SÝKOROVÁ, D. Autonomie ve stáří. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-86429-62-5.

Vedoucí bakalářské práce:	**doc. Ing. Josef Kacr, CSc.** Ústav managementu a marketingu
Datum zadání bakalářské práce:	**25. ledna 2011**
Termín odevzdání bakalářské práce:	**6. května 2011**

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby [1)];
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 [2)];
- podle § 60 [3)] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 [3)] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ..... 5.5.2011 .....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.
(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:
(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:
(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.
(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.
(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Obsahem této bakalářské práce je zvyšování kvality života seniorů formou vzdělávání. Teoreticky se práce opírá o poznatky andragogiky, gerontologie a gerontagogiky. Praktická část využívá dotazníkovou formu šetření, kde cílem bylo poznat názory a postoje seniorů na řešenou problematiku. Výsledkem jsou poznatky, jejichž využití může být přínosem pro zkvalitnění života seniorů.

Klíčová slova:

kvalita života, vzdělávání, andragogika, gerontologie, stáří

ABSTRACT

Abstract in English

The Bachelor’s thesis is aimed at the improvement of the quality of life of seniors through education. Theoretically, the thesis is based on the findings of andragogy, gerontology and gerontagogics. The practical application uses a questionnaire survey, which purpose was to identify opinions and attitudes of older people to the given issue. The result consists of findings that may be beneficial for the improvement of life of seniors.

Keywords:
quality of life, education, andragogy, gerontology, aging

Ráda bych poděkovala panu doc. Ing. Josefu Kacrovi, CSc. za vstřícnost, ochotu a připomínky při zpracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **9**
I TEORETICKÁ ČÁST **11**
1 KVALITA ŽIVOTA **12**
1.1 DEFINICE KVALITY ŽIVOTA 12
1.2 METODY MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA 13
2 KVALITA ŽIVOTA VE STÁŘÍ **17**
2.1 STÁRNUTÍ A ŽIVOTNÍ STYL 19
2.2 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBYVATELSTVA 22
2.3 KLUBY SENIORŮ A JEJICH VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY 24
3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ **26**
3.1 CÍLE A MOTIVY VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ 28
3.2 VZDĚLÁVACÍ MOŽNOSTI PRO SENIORY 28
4 SHRNUTÍ POZNATKŮ Z TEORETICKÉ ČÁSTI **31**
II PRAKTICKÁ ČÁST **32**
5 METODOLOGIE VÝZKUMU **33**
5.1 CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ 33
5.2 METODY VÝZKUMU 36
5.2.1 KVANTITATIVNÍ PRŮZKUM 36
5.2.2 KVALITATIVNÍ PRŮZKUM 36
5.2.3 VÝZKUMNÝ VZOREK 36
5.2.4 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ 37
6 REALIZACE VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT **41**
6.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ 41
6.2 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR 67
ZÁVĚR **69**
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **71**
INTERNETOVÉ ZDROJE **73**
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK **74**
SEZNAM OBRÁZKŮ **75**
SEZNAM GRAFŮ **76**
SEZNAM PŘÍLOH **77**

ÚVOD

Kvalita života je významný pojem mnoha vědních oborů, zejména společenskovědních. Stojí historicky ve středu pozornosti filosofie, etiky, sociologie, psychologie, právních věd, věd ekonomických a dalších. S prodlužujícím se průměrným věkem obyvatelstva, zvláště vyspělejších zemí, se stává závažným fenoménem a současně problémem stáří.

Tato bakalářská práce se opírá o poznání podstaty kvality života. Jejím cílem je identifikace základních problémů života se specifickým zaměřením na seniorskou kategorii a na možnosti obohacení stáří formou vzdělávání.

Když se narodíme, máme „přidělené“ nikoliv jen fyzické ustrojení, pohlaví atd., ale i společenský status: stáváme se členy určité společenské skupiny – rodiny a státu. Nemůžeme si vybrat příslušnost k té či oné rodině. Prostě se narodíme a staneme se jejím právoplatným členem. Start do života je determinován vedle genetických faktorů především danými rodinnými poměry, její celkovou kulturně společenskou a ekonomickou situací v rámci konkrétních celospolečenských vztahů.

Základní podmínky pro individuální rozvoj člověka závisí tedy na vlastní rodině a na podmínkách, které pro ni vytváří společnost prostřednictvím svých institucí. V ranné etapě svého vzniku a vývoje nemůže jednotlivec uplatnit svůj vliv na formování vlastního životního stylu, na preferenci životních hodnot apod. Stupnice hodnot vyznávaná jednotlivými rodinami může být značně odlišná: v některých rodinách se ve výchově dětí uplatňují spíše aspekty morální, v jiných ekonomické a jiné.

Teprve postupně v průběhu života se náš společenský status může měnit a souběžně ovlivňovat kvalitu našeho života. Záleží na tom, jaké máme vzdělání, zaměstnání, na kvalitě vztahů v rodině, na preferenci životních hodnot a na dané celospolečenské situaci.

V rodinných a celospolečenských vztazích velmi záleží na výchově a vzdělávání, které ovlivňuje významným způsobem získání dobrého společenského statutu a je nezastupitelným prostředkem k zajištění žádoucí úrovně kvality života. Faktorů, které ovlivňují kvalitu života, je poměrně velký počet. Jejich význam pro celkovou úroveň kvalitního života je nestejný. Zřejmě neoddiskutovanou veličinou je zdraví člověka (i když i nemocní lidé mohou za příznivých podmínek žít na dobré úrovni).

Ústředním problémem této bakalářské práce je vzdělávání seniorů jako faktor zvyšující kvalitu jejich života. Výchozím hypotetickým předpokladem tohoto přístupu je skutečnost, že ne všichni lidé v důchodovém věku měli možnost v průběhu svého aktivního života seznamovat se s pro ně zajímavými poznatky, které ve velkém rozsahu nabízí vědecké poznání ve stále větším rozsahu a kvalitě. A nejde výhradně o teorii, ale i o praktické dovednosti, které mohou být užitečné v každodenním životě i pro člověka v seniorském věku.

Vzdělávání seniorů by mělo být proto logickým dovršením celoživotního vzdělávání jako jeden ze základních faktorů lidského života pro ty seniory, jejichž zájem a motivace o tuto složku kvalitní životní náplně i v této životní etapě byla (ať už z jakýchkoliv příčin) utlumena nebo zcela anulována.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 KVALITA ŽIVOTA

Pojem „kvalita života“ můžeme chápat prostřednictvím různých životních poznatků. Každý z nás si svou „kvalitu života“ pro sebe mnohokrát ve své mysli utvářel. Definovat tento pojem však není jednoduché, protože jeho podstata, obsah a struktura je značně složitá. Jednotná formulace pro tento pojem zatím nebyla definována.

Podle Světové zdravotnické organizace WHO, která definuje kvalitu života „*tak, jak člověk vnímá své postavení v životě v kontextu kultury, ve které žije a ve vztahu ke svým cílům očekáváním, životnímu stylu a zájmům“,* je dané jedno z měřítek hodnocení kvality života (Svobodová, 2007, s.11).

Existují různá měřítka hodnocení „kvality života“, která vycházejí z individuálního úsudku. Kvalita života zkoumá materiální, sociální, ale i psychologické a duchovní podmínky, které vedou jednotlivce ke spokojenému prožití svého života. Svou kvalitu života si vlastně začínáme utvářet sami již v našem dětství. Záleží na spoustě faktorů, kterými jsme ovlivňováni a v jakém prostředí jsme vychováváni. Po uspokojení základních potřeb, jako je jídlo, ošacení, bydlení, nastupují potřeby nemateriální, které jsou neměřitelné ekonomickými parametry. Definice kvality života vychází i z Maslowovy teorie potřeb – tzn. naplněním základních fyziologických potřeb jako je spánek, nasycení, pocit bezpečí aj. (Encyklopedie Navajo, 2011).

1.1 DEFINICE KVALITY ŽIVOTA

V současnosti ve světě existuje mnoho publikací, knižních titulů i článkové literatury, které se zabývají z různých aspektů problematikou kvality života. Při vymezování pojmu kvality života však panuje nejednotnost a nejednoznačnost. Zcela zřetelně v této oblasti chybí obecně přijímaný a teoreticky propracovaný model, univerzálně platná definice, metodologická shoda. Nicméně se kvalita života stává celostním pojmem. Současně možno zaznamenat vzrůstající intenzivní snahy o promyšlené definování jejího obsahu.

Podle Křivohlavého vyjadřujeme kvalitou života charakteristicky rys toho, o čem se hovoří a čím je daný předmět odlišný od jiného předmětu. „*Ve spojitosti s životem jde o to, jak se vyznačuje život toho kterého jedince v porovnání se životem jiných, a to z pohledu historického nebo přítomného okamžiku“* (Křivohlavý, 2001, s. 460).

Kvalitu života řešilo lidstvo již v dřívějších dobách. Evropskou kulturu ovlivnilo významným způsobem myšlení antických filosofů, politiků a umělců. Ve středověku dominovala náboženství: k hlavním měřítkům kvality života patřila víra v Boha a s ní spojené náboženské učení. Lidstvo vycházelo z toho, že je pro něj na prvním místě náboženství a víra v Boha; ostatní hodnoty figurovaly až na dalších místech.

„Lze shrnout, že na nejobecnější úrovni je kvalita života chápána jako důsledek interakce mnoha různých faktorů. Jsou to sociální, zdravotní, ekonomické a environmentální podmínky, které kumulativně a velmi často neznámým (či neprobádaným) způsobem interagují a tak ovlivňují lidský rozvoj na úrovni jednotlivců i celých společností“ (Payne, 2005, s. 207).

S kvalitou života, podle Křivohlavého, hodně souvisí i pocit štěstí. „*Šťastnější se zdají být lidé ženatí a vdaní. Ti, kteří mají rodinu, jsou zaměstnáni a mají zajímavou a prestižní práci, mají dobré výdělky a jsou dobře vzdělaní, uvádějí vyšší míru pocitu životního štěstí. Ukazuje se zde i určitý paradox: šťastnější jsou často lidé s objektivně horšími podmínkami“* (Křivohlavý, 2006, s. 179).

Nové názorové proudy ovlivňující hodnocení kvality života přineslo v 17. až 19. století osvícenectví, které kladlo důraz na sílu rozumu a přesvědčení, že zdrojem pokroku je poznání a vzdělání. V současné době výsledky výzkumů na mezinárodní úrovni uvádí, že kvalita života je spojena s pocitem štěstí. Čím je člověk spokojenější a šťastnější, tím je jeho kvalita života vyšší (Hnilica, 2008).

Všechny tyto významné názorové postoje včetně nejnovějších, které přinesl rozvoj vědy a techniky, se promítly do současného vnímání kvality života.

1.2 METODY MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA

Přístupy a způsoby zkoumání jsou velmi rozmanité. Kvalita života je předmětem zájmu lékařů, psychologů, sociologů, politologů, techniků, ekonomů apod. Kritéria hodnocení kvality života bývají zpravidla ovlivněna profesí jejich autorů.

V minulosti byla pozornost často věnována odstraňování a zmírňování útrap nemocných a chudých. Později byla zkoumána spokojenost s prací a životem, nyní je ve středu pozornost měření a analýza pohody, kvality života (štěstí). Stále častěji je užíván

pojem „osobní pohoda“ jako překlad pojmu „well-being“, který publikuje řadu možných způsobů zjišťování úrovně osobní pohody (Šolcová, Kebza, 2005).

Kvalita života lidí se hodnotí nezřídka především z ekonomického pohledu (výší hrubého domácího produktu na obyvatele). Západní kultury tak vyzvedávají hodnotu peněz, vlastnění materiálních statků a civilizačních vymožeností (vedle dobrého zdraví a funkční rodiny). Oproti tomu jsou zde i jiné kultury, které hodnotu peněz rovněž uznávají, ale přece ještě na prvním místě jejich žebříčku hodnot je například víra a oddanost své zemi. Pro takové lidi se kvalita života odvozuje z toho, jaké mohou přinést oběti pro svou víru. Proto si připadají na žebříčku hodnocení společnosti nepostradatelní a velmi ceněni.

Kvalita života je také o potřebách, jejich uspokojování, o hodnotách, o individuálních žebříčkách hodnot. Člověka motivují jeho vnitřní potřeby. Vnitřní potřeby člověka jsou individuální, mění se v čase a ve vztahu k prostředí.

Jak Armstrong uvádí, tak nejslavnější klasifikací potřeb je ta, kterou formuloval Maslow (1954). Je rozdělena na pět hlavních kategorií potřeb, které jsou pro všechny lidi společné. Začíná základními fyziologickými potřebami, následují potřeby jistoty a bezpečí, dále sociální potřeby a potřeby uznání, které vedou až k potřebám seberealizace. (Armstrong, 2007).

Dalo by se říct, v případě uspokojení nižší potřeby se stává dominantní potřebou vyšší potřeba a pozornost jedince se dále soustředí na uspokojení této vyšší potřeby. Nemusí to ovšem vždy platit. Někdy je důležitější uspokojování vyšších potřeb (estetických, duchovních), které může napomáhat v krajních situacích lidského života, a to zejména tam, kde je uspokojování nižších potřeb omezeno (např. za války, koncentrační tábory).

Nejvyšší pozici má potřeba seberealizace. Maslow ji označuje jako lidskou snahu, která usiluje o naplnění života využíváním vlastních schopností a dovedností (Encyklopedie Navajo, 2011).

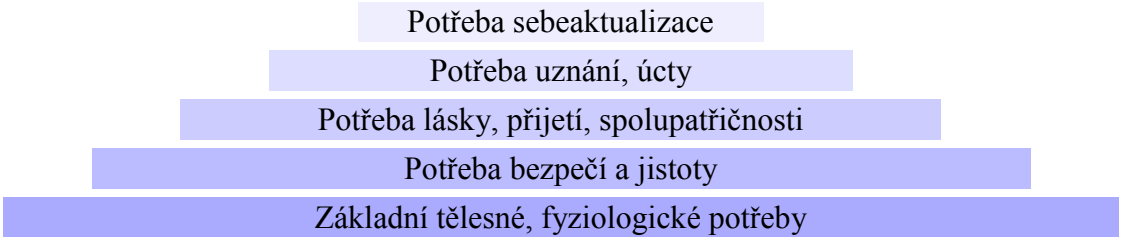

Obrázek č. 1: Maslowova pyramida potřeb

Zdroj: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida]

V současné době je studium kvality života novým interdisciplinárním oborem, který zkoumá kvalitu života na různých úrovních od hodnocení životní úrovně národní populace přes porovnání potřeb specifických skupin obyvatel až po měření individuální spokojenosti. Koncept kvality života je velmi abstraktní, ovlivněn mnoha faktory, které navíc působí dlouhodobě a někdy i rozporně. Proto zřejmě dodnes nedošlo ke shodě na jednotné vymezující definici (Encyklopedie Navajo, 2011).

Jak už bylo uvedeno, ve světě existuje mnoho pokusů o přesnější vyjádření pojmu kvalita života, které by zahrnovalo takové objektivní aspekty života, jako je dostupnost vody, potravy, bydlení či délka života prožitého ve zdraví. Zahrnuje i subjektivní vnímání života (pocit dobrého života, seberealizace, spokojenost se životem).

„Zajímavý názor vyslovil nositel Nobelovy ceny za ekonomii Ámartja Sen. Vymezuje kvalitu života jako dostupnost možností, ze kterých si člověk může vybírat při naplňování svého života“ (Svobodová, 2007).

Jak dále Svobodová uvádí, kvalita života bývá často charakterizována takovými pojmy jako soběstačnost, autonomie, důstojnost, seberealizace, spokojenost v rodinných, partnerských a dalších mezilidských vztazích, sociální a kulturní integrovanost, tvořivost apod., jindy jako „schopnost milovat“, pracovat a žít v souladu s danou kulturou. Obsah tohoto pojmu je podmíněn společenskými normami a hodnotami, nebývá však omezen pouze na materiální statky a výhody. Žít v souladu s danou kulturou neznamená nutně konformitu s většinovou společností (Svobodová, 2007).

Kvalita života *ve vztahu ke zdraví* je definována souborem kritérií používaných k hodnocení výsledků léčby. Například v léčbě závislostí je kvalita života pokládána za dlouhodobý terapeutický cíl, pro který je abstinence podmínkou nutnou, nikoliv však postačující – léčba se proto nemá zaměřit pouze na změnu návykového chování, ale i na změnu osobnosti a celkového životního stylu.

Obecně lze říci, že se pojem kvality života pohybuje někde mezi životní úrovní a spokojeností, přičemž objektivnímu pólu je blíže v politice, ekonomii a subjektivnímu v medicíně, sociologii a psychologii.

Diskuse o tom, co to kvalita lidského života vlastně je a jak ji měřit, probíhaly intenzivně v průběhu osmdesátých i devadesátých let minulého století. Přesné, spolehlivě a teoreticky uspokojivé měření kvality života, na kterém by se shodla většina odborníků, zatím neexistuje. Je to způsobeno hlavně tím, že v sobě obsahuje dvě relativně samostatné

složky – objektivní a subjektivní. V subjektivním přístupu se hodnotí zdraví, sociologické a psychologické aspekty. Do objektivního hodnocení vstupují kritéria politická a ekonomická.

Výzkumy, které se snažily konkretizovat činitele, které ovlivňují kvalitu života, se shodují v těchto oblastech:

- tělesné zdraví
- psychické funkce
- úroveň nezávislosti
- sociální vztahy
- prostředí
- náboženství

Pro hodnocení kvality života má značný význam *přístup konkrétní osoby*, její osobnostní profil, zvláště tvořivost a schopnost využívat dostupných zdrojů ve svůj prospěch a k dosažení vlastních cílů a pocitu pohody.

Závěrem možno konstatovat, že komplexně pojatou kvalitu života neumíme jednoznačně definovat ani měřit přímo. Existují však různé teoretické koncepty, které tuto problematiku zkoumají. Významnou okolností je i to, že každý člověk hodnotí kvalitu života individuálně podle svých vlastních kritérií a preferencí. Pojem kvalita života nutno posuzovat v jeho vývoji a proměnách v prostoru a čase s přihlédnutím k společenským změnám, ale i k historickým a kulturním souvislostem.

Často diskutované problémy kvality života svědčí o jeho významu. Možno se domnívat, že tyto snahy povedou k dalšímu prohloubení znalostí o podstatě tohoto pojmu.

2 KVALITA ŽIVOTA VE STÁŘÍ

„Senioři považují počátek stáří za relativní a sami je prožívají rozmanitě – připadají i nepřipadají si staří, nebo jenom někdy, nebo jenom na něco. V jimi prezentované definici stáří dominuje zdravotní stav, nikoli kalendářní věk či penzionování. Věk včleňují do definice až zprostředkovaně, právě skrze zdraví. Teprve když změny zdravotního stavu mají charakter výrazného zhoršení, ať již nastupují razantně, anebo se „zviditelňují" postupně, pak senioři vlastní stáří uznávají" (Sýkorová, 2007, s. 67).

Každý jednou dospěje ke své životní rekapitulaci a hodnocení kvality vlastního života. Nejvhodnější doba pro bilancování je přibližně zlomové období odchodu do důchodu, kdy člověk většinou ukončil svůj aktivní pracovní život a může hodnotit jeho plusy a mínusy. Pro kvalitu života ve stáří je důležité, jak se člověk vyrovnává se zhoršujícím se zdravotním stavem, horší finanční situací a ztrátou přátel.

Mnozí lidé vnímají svůj odchod do důchodu jako nepatrnou změnu v jejich životní spokojenosti; pro mnohé znamenat i zvýšení jejich spokojenosti. Na druhé straně není ojedinělý případ, že se lidé s odchodem do důchodu těžce srovnávají a trpí vážnými psychickými obtížemi, které pramení z pocitu ztráty potřebnosti a užitečnosti.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR dne 9. ledna 2008 schválilo Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008-2012. Tento program vychází z předpokladu, že ke zvýšení kvality života ve stáří a k úspěšnému řešení výzev spojených s demografickým stárnutím je nezbytné zaměřit se na následující strategické oblasti a priority:

- *aktivní stárnutí*
- *prostředí a komunita vstřícná ke stáří*
- *zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří*
- *podpora rodiny a pečovatelů*
- *podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv,* (MPSV, 2008).

Všechny tyto uvedené oblasti se pro plnohodnotné stáří musí vzájemně prolínat a podporovat.

Jedním z opatření je *zvýšit nabídku a dostupnost celoživotního vzdělávání* na našem trhu jak pro zaměstnavatele, tak i pro zaměstnance. V tomto směru je žádoucí podporovat zaměstnance i zaměstnavatele, kteří do této oblasti investují za účelem zvýšení znalostí a dovedností starších pracovníků. Souběžně je žádoucí podporovat zaměstnávání důchodců. Starší pracovníci mohou být pro zaměstnavatele přínosem, protože jejich dlouholeté pracovní zkušenosti jsou nenahraditelné a mohou pomoci při praktickém vzdělávání mladších zaměstnanců.

Tento program zahrnuje rovněž *spolupráci se samosprávou* vytvářením podmínek a programů zdravého aktivního stárnutí. Je v něm obsaženo i poskytování zdravotní péče a posílení primární péče a služeb na místní úrovni. Zvýšený počet seniorů bude moci vyhledávat pomoc v oblasti sociální a zdravotní péče. Proto je potřeba podporovat rozvoj systému dlouhodobé péče včetně sociálních služeb, které poskytují pomoc v domácnosti.

V programu je rovněž zahrnuta *problematika mezigeneračních vztahů*, která je podporována různými projekty. Je to především rodina, která poskytuje starším lidem pomoc. I v budoucnu se předpokládá, že rodina bude hrát v péči o seniory hlavní roli. Proto je potřeba přijmout opatření i na podporu rodiny pečovatelů.

Program rovněž počítá se *zapojením seniorů do poradních seniorských rad* při rozhodování o otázkách, které se jich významně dotýkají a ovlivňují kvalitu jejich života. Jejich pomoc se může uplatnit například v oblasti dobrovolnictví, ale zajisté se uplatní i v různých oblastech při organizaci kulturních a společenských aktivit (MPSV, 2008).

Pozornost by měla být dále věnována prevenci v oblasti zneužívání a zanedbání starších lidí, kteří jsou ve větší míře ohroženi majetkovou a násilnou trestnou činností. Mohou se stát i terčem domácího násilí.

K aktivnímu životu seniorů patří volnočasové, zájmové a vzdělávací aktivit. Žádoucí je zaměřit se zejména na osamělé seniory a předcházet tak sociálnímu vyloučení, kterému jsou starší lidé vystaveni více než jiné věkové kategorie.

Ke zvýšení kvality života ve stáří a podpoře prosperity ve stárnoucí společnosti je nezbytné dát v průběhu života příležitost pro uplatnění, učení, vzdělávání a aktivní život všem lidem. Lineární model vzdělání, práce a důchod stále více přestává platit a hranice mezi jednotlivými fázemi životního běhu se stávají flexibilnějšími a méně ostrými. Starší lidé mají stejně jako všichni právo být hodnoceni jako jednotlivci na základě svých schopností a potřeb bez ohledu na svůj věk a pohlaví.

Lepší životní a pracovní podmínky, kvalitnější zdravotní péče a sociální ochrana vedou k tomu, že méně lidí dnes umírá předčasně v dětství, nebo během pracovního života. Více lidí má možnost prožít delší život než v minulosti a stáří se stává přímou zkušeností stále většího počtu lidí. Starší lidé žijí zdravěji a aktivněji.

2.1 STÁRNUTÍ A ŽIVOTNÍ STYL

Podle Mühlpachra „*Stáří je obecným označením pozdních fází ontogeneze, přirozeného průběhu života. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory a je spojeno s řadou významných změn sociálních“* (Mühlpachr, 2004, str. 18).

Věda, která se zabývá stárnutím a stářím se nazývá **g e r o n t o l o g i e**.

Název je odvozen od řeckého slova gerón = starý člověk, stařec a logos = nauka. Klasicky bává členěna na tři nestejné, ale velmi důležité části:

- *Gerontologie experimentální – zabývá se mechanismem biologického procesu stárnutí buněk, tkání, orgánů a organismů*

- *Gerontologie sociální – tematizuje sociální dopady stárnutí a stáří člověka*

- *Gerontologie klinická(geriatrie) – zabývá se zvláštnostmi chorob ve stáří* (Haškovcová, 2004, s. 9).

Způsobů, jak definovat stáří a stárnutí, je celá řada. Souvisí bezprostředně s často kladenou otázkou, kdy je člověk starý. Podle Haškovcové není lehké na tuto otázku odpovědět, jelikož každý z nás stárne jinak. Experti Světové zdravotnické organizace se shodují na základní klasifikací vyššího věku následovně:

45 – 59 let – střední, nebo též zralý věk

60 – 74 let – vyšší věk, nebo také rané stáří

75 – 89 let – stařecký věk neboli senium (vlastní stáří)

90 let a výše – dlouhověkost (Haškovcová, 2004, s. 10).

Jak uvádí Mühlpachr – *„stáří není choroba, i když je zvýšeným výskytem chorob provázeno, a ztráta soběstačnosti není nezbytným, zákonitým důsledkem stárnutí. V duchu výzev světových organizací a jejich programů je reálné usilovat o to, aby byl přidáván život létům, nikoliv léta životu" (Mühlpachr, 2004, s. 16).*

Dříve se o stáří moc nemluvilo a starým lidem nebyla poskytována dostatečná péče. Byli odkázáni pouze na podporu a pomoc své rodiny. V současnosti je stáří značně frekventovaný pojem, a to i v souvislosti s jeho ekonomickým zabezpečením. I když jeho prožívání je spojeno s určitými problémy, je nutno se s nimi vypořádat a naučit se s nimi žít.

Pokrok v lékařských vědách přispívá k většímu optimismu v prožívání stáří. Jeho kladné výsledky se projevují ve zpomalování procesu stárnutí. Využití poznatků lékařských umožňuje přivést na práh stáří větší počet lidí.

Velmi záleží i na přístupu jednotlivců k vlastnímu stáří. Dnešní senioři okolo 70 let jsou se svými fyzickými i psychickými schopnosti na tom lépe než senioři před 30 lety. Jak poukazuje Peter Gruss ve své knize Perspektivy stárnutí jsou současní senioři s prodlužující se průměrnou délkou života stále fyzicky i psychicky zdatnější. Mají více vitality a zájmů, které se snaží dále rozvíjet (GRUSS, P. Perspektivy stárnutí, 2009).

Jsou různé typy osobností, které se rozdílně adaptují na stáří. I. Hamilton dělí osobnosti na typ A a B.

Osobnosti typu A jsou velice odolné a soutěživé typy, které neumějí odpočívat.

Osobnosti typu B jsou pravým opakem – jsou bezstarostní (Hamilton, 1999, s. 158).

Z jeho průzkumu vyplývá, že osobnostem typu A vyhovuje více mladší dospělost, kdy mají spoustu příležitostí realizovat svou rivalitu a soutěživost. A to jak ve společenském životě, tak i osobním. Stáří je pro tyto typy nevyhovující a hůře se s ním vyrovnávají. Osobnostem typu B zase stáří vyhovuje, jelikož mají více času na svou vnitřní pohodu,

nemusí stále nikam spěchat a mít potřebu plnit povinnosti. Umí více odpočívat (Hamilton, 1999).

Ne všechny národy mají stejný vztah ke starým lidem. Vědecká disciplína etnogerontologie se těmito rozdíly zabývá. Je známo, že v rozvojových zemích a v zemích Dálného východu si starších lidí společnost velmi váží. Jsou velmi cennými pro společnost zejména svými životními zkušenostmi a vzpomínkami.

Trendy zaměřené na zvyšování kvality života starých lidí se v současnosti neomezují jen na lékařský pohled na stáří a s ním uspokojování základních životních potřeb. Pozornost je věnována seberealizaci a zkvalitnění duševního života stárnoucího člověka. Souběžně jsou podporována a rozvíjena opatření a postupy, které by omezovaly růst počtu seniorů závislých na celkové péči. Nezanedbatelnou úlohu v těchto souvislostech hraje mimo jiné i životní styl, který kvalitu života významně ovlivňuje.

„Životní styl je převládající způsob života jednotlivců a sociálních skupin. Zahrnuje reprodukční charakteristiky, typ pracovních vztahů, způsob sociální interakce, trávení volného času apod.. Je ovlivněn tradicemi, prostředím, ekonomickou a sociální vyspělostí společnosti apod“ (Všeobecná encyklopedie Diderot, 1998).

Životní styl je rovněž složitým pojmem. V kontextu této bakalářské práce do něj bude zahrnuto materiální prostředí, které člověka obklopuje: krajina, stavby, dopravní prostředky, zařízení vnitřních prostorů (nábytek, nádobí atd.), přístroje (elektronika, spotřebiče), hračky, obrazy, umělecká díla, apod., ale i oblékání, způsob stravování a zábavy.

Významnou součástí životního stylu jsou dále vztahy mezi lidmi (vztahy v rodině, na pracovišti), způsob jednání a jeho etické a estetické aspekty.

Materiální a sociální složky životního stylu jsou ovlivňovány historickými, moderními technickými, ekonomickými, právními, psychologickými a dalšími faktory. Ve svém celku ovlivňují postoje člověka ke způsobu vlastního života a tedy i kvalitu života lidí všech věkových kategorií včetně stáří.

Zdravý životní styl je součástí přípravy na stáří. Ve stáří je potřeba přizpůsobit se úbytku tělesných sil a mnohdy i zdraví, přizpůsobit se odchodu do důchodu a snížení finančního příjmu, vyrovnat se smrtí životního partnera. Proto je velmi nutné, aby si stárnoucí člověk vytvářel kladné vztahy uvnitř vlastní věkové skupiny, vycházel vstříc sociálním a veřejným závazkům, zajistil si podmínky pro uspokojivou životosprávu.

Každý člověk si přeje dlouho žít, ale málokdo ví, jak se životem rozumně nakládat. Na rozdíl od ostatních živých tvorů, u nichž je způsob života dán jejich samotným bytím, se lidský život nevyvíjí vždy spontánně. Je třeba se naučit být pozornější k sobě samým.

Pokud se k předčasnému stárnutí postavíme rozumně, zabráníme zpravidla svému tělesnému a duševnímu chátrání. Tělesnou a duševní aktivitou se zvyšuje naděje na zdravé a spokojené stáří. Důležitou úloha hraje v této souvislosti dostatek pohybové aktivity, správné složení výživy a udržení celkové pohyblivosti až do vysokého věku. Odmítání jakýchkoliv aktivit s poukazem na to, že „jsme na to už staří“, vede k pasivnímu přihlížení k tomu, jak náš život postupně končí. Pokud člověk už nemá žádné ambice a neplánuje si přiměřeným způsobem budoucnost, začíná žít minulostí.

Každý člověk si svým přístupem ke svému zdraví a k ostatním životním problémům nastavuje svou délku stáří a způsob prožívání života. Od toho se pak odvíjí soběstačnost ve stáří a způsob jeho prožívání. Existuje celá řada příležitostí, jak naplnit volný čas ve stáří.

Je tedy na každém jedinci, kterou z nabízených příležitostí si vybere. Být užitečný pro sebe, pro své blízké a i pro společnost by mělo být povinností každého člověka. Nemůžeme očekávat, že to za nás udělá někdo jiný. Dokážeme-li být relativně zdraví, střídmí, tělesně a duševně aktivní, optimističtí a druhým prospěšní, nemusíme se stáří obávat.

Postoj k těmto otázkám je součástí životního stylu každého člověka v každé věkové kategorii. Platí to i pro seniory.

2.2 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBYVATELSTVA

Inspirací pro začlenění problematiky demografického vývoje obyvatelstva do kontextu této bakalářské práce jsou výsledky zpracované demografické prognózy Českým statistickým úřadem, která uvádí, že v roce 2050 bude žít v ČR přibližně půl milionu občanů ve věku 85 a více let a téměř tři miliony osob starších 65 let, což bude činit 31,3 % populace. Jsou to převážně „husákovy děti“, které přibližně v letech 2040-2050 se stanou zralými seniory. Podíl starých lidí v populaci se stane ovšem velkou nákladovou položkou ve státních financích. Připravovaná důchodová reforma v ČR by měla zajistit i pro ně kvalitní prožívání stáří (CSZO, 2011).

Průzkumy z různých odvětví nám dokazují, že tak jak demografové předvídali, začínají senioři pomalu přetvářet Evropu pod vlivem požadavků, které vyplývají z rostoucího podílu starších lidí v populaci. Výrobní i obchodní podniky se těmto požadavkům začínají přizpůsobovat. I v ČR je v současnosti téměř čtvrtina populace ve věku nad 60 let. Předpokládá se, že do roku 2030 podíl seniorů pokryje jednu třetinu populace v ČR. Všechna ekonomická odvětví začínají být tímto nárůstem seniorů v populaci zasažena. Vedle výroby je to terciární sektor, zvláště obchod a služby všeho druhu, např. bankovnictví, pojišťovnictví, zdravotnictví, osobní služby, ale i informační technologie a s nimi spojená komunikace s veřejností (reklama, podpora prodeje atd.). Současní senioři jsou mladší, cítí se lépe, více dbají na své zdraví i na svůj vzhled. Snaží se udržovat si i fyzickou kondici a mají zájem ještě i aktivně žít. Stále větší procento seniorů preferuje i aktivní dovolenou, ale i dovolené v exotických destinacích. Proto nezanedbatelnou položkou v jejich aktivním stáří je i celoživotní vzdělávání.

Nabízí se otázka, jakou roli může sehrát při zajišťování kvality života senior právě vzdělávání. Velký potenciál vzdělávání této části populace vychází mimo jiné ze skutečnosti, že v době dospívání neměli všichni mladí lidé stejný přístup k přípravě na povolání (studium, atraktivní učební obory), o kterou měli zájem. Proto možno předpokládat, že budou vyhledávat různé formy vzdělávání, které budou moci zaplnit mezery v jejich znalostech (různé kurzy, vzdělávací bloky), a to bez ohledu na možnost jejich přímého využití v praxi. Půjde zřejmě spíše o uspokojení zájmu o nové poznávání, které se stane koníčkem. Mnozí budou objevovat skryté schopnosti bez ohledu na svůj věk, pokud jim to zdraví umožní. I to přispěje k jejich seberealizaci.

Většina lidí v naší společnosti může žít mnoho let po dosažení nároku na důchod. Příprava na stáří je podle Mühlpachra rozlišována jako:

dlouhodobá (celoživotní)

střednědobá (asi od 45 let)

krátkodobá (2-3 roky před penzionováním), (Mühlpachr, 2004. s. 133).

2.3 KLUBY SENIORŮ A JEJICH VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY

Kluby seniorů se v ČR nacházejí téměř v každém městě i vesnici. Jejich činnost je podporována středisky sociálních služeb daného zřizovatele (města, vesnice). Jednotlivé kluby mají své specifické aktivizační programy, které jsou připravovány přímo podle aktuálních potřeb a zájmů členů seniorů.

Existence a životaschopnost klubů seniorů je motivována jejich zájmem o uplatnění různých aktivit Motivací je ale často i možnost setkávání se s vrstevníky. Zpravidla v příjemném prostředí využívají možnosti výměny názorů na společenské dění, místní regionální problémy, rodinné události, zdravotní otázky apod., účastní se organizovaných přednášek, poznávacích zájezdů aj. Někteří z nich preferují méně aktivnější formy činnosti jako jsou různé kurzy s tvůrčím zaměřením, nebo pro ně zajímavé vzdělávací aktivity. O náplň činnosti těchto klubů se starají tzv. aktivizační programy klubů seniorů.

Aktivizační programy klubů seniorů se rozdělují zejména do těchto skupin:

1) *zájmové aktivity* – patří zde např. výtvarný atelier, kde je možno se věnovat rukodělné a výtvarné činnosti, taneční kroužek, klub poezie, bridžový klub, ale i možnost bezprogramových klubových setkání (posezení s vrstevníky a přáteli)
2) *vzdělávací aktivity* –sem patří např. jazykové konverzační kroužky, kurzy cvičení paměti, kurzy práce na PC, ale i různé přednášky z oblasti kulturní i cestopisné
3) *sportovní a relaxační aktivity* – plavání v bazénu, výlety tuzemské i zahraniční, procházky a prohlídky kulturních památek a turistické kluby
4) *kulturně společenské aktivity* – hudební koncerty, návštěvy divadel, kluby poezie

Volba některého z těchto programů závisí na individuálních zájmech seniorů, na jejich fyzické a psychické kondici, na dostupnosti programů (např. dopravní, finanční náročnosti aj.), (Středisko soc. služeb Praha 1, 2011).

Významný podíl v práci se seniory mají i knihovny. Jak je uvedeno ve sborníku ze semináře Knihovny a senioři, který se konal ve Vsetíně 2009, nabízejí knihovny velkou škálu služeb pro seniory. Jsou to především aktivity v oblasti knihovnických služeb. Knihovny však organizují pro seniory i různé formy vzdělávání. Tématicky jsou zaměřeny mimo jiné i např. na výchovu mládeže ve vztahu k seniorům, pořádají hudební večery, přednášky lékařů aj. Pod jejich záštitou jsou realizovány i projekty Univerzity třetího věku, Akademie třetího věku a jiných vzdělávacích forem. K zajímavých projektům knihoven patří i kurzy práce na PC, ale i pravidelné předčítání z klasických i novějších literárních děl, které je mezi seniory velmi oblíbené (Seminář Knihovny a senioři, Vsetín, 2009).

3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Vzdělávat a učit se po celý život je přirozené. „*Vzdělávání je proces, jímž se realizují stavy jedince a společnosti ve smyslu pojetí. Tento proces vytváří určité vzdělávací výsledky a vzdělávací efekty“* (Průcha, Walterová, Mareš, 1998, str. 301). To, že má vzdělávání svou účinnost a sílu při řešení společenských problémů, bylo již mnohokrát předmětem teoretických úvah potvrzených společenskou zkušeností.

„Badatelé, zaměření na výzkum mozku, a psychologové navíc zjistili: kdo nezůstává stát a dále se vyvíjí v sociálních a duševně intelektuálních oblastech, méně často onemocní depresemi a Alzheimerovou chorobou“ (Strunz, 1999, s. 41).

Z toho možno odvodit, že pokud budeme svůj mozek neustále trénovat a celoživotně se vzdělávat, zachová si i adekvátní svěžest a prospěje to našemu zdraví.

Již Sokrates poukazoval na to, že *nevědomost je spojena se zlem*. Vzdělaný člověk dokáže zpravidla řešit životní problémy, osobní i pracovní, s nadhledem a racionálně. Proto by mělo být vzdělání ve všech společenských systémech a ve všech vývojových etapách životního cyklu jednotlivce vnímáno jako jedna ze základních životních priorit.

Myšlenka nutnosti a přínosu celoživotního učení není nová. Jak uvádí Šerák v historické analýze pokládal např. i J. A. Komenský systém výchovy pro každý věk a pro celé lidstvo (Pampaedie - Obecná porada o nápravě věcí lidských) za důležitý. (Šerák, 2009).

Staří lidé mohou využívat nejlepších výsledků své práce po celý život. Disponují životníni poznatky a zkušenostmi které si ponechávají dlouho svoji funkčnost a u mnohých i schopnost dalšího rozvíjení i v seniorském věku, i když individuálně se mohou dosti lišit.

I. S. Hamilton při hodnocení výsledků svých výzkumných prací uvádí, že staří lidé si podle tradičních představ zachovávají svoji moudrost:

- *krystalickou inteligenci – zůstává dlouho funkční a do jisté míry se stále rozvíjí, ale ztrácejí důvtip či bystrost*
- *fluidní inteligenci - vykazuje známky stárnutí již velmi brzy* (Hamilton, 1999, s. 87).

Podle P. Grusse je krystalická inteligence systémem vědomostí. Je to soubor kulturně vázaných dovedností a schopností, které mohou fungovat až do pozdního věku. Jednou z předností krystalické inteligence jsou životní zkušenosti. Fluidní inteligence přijímá a zpracovává více informací, které mají ovšem krátkodobější charakter a vykazuje známky stárnutí dříve. Jedná se především o kvalitu krátkodobé paměti (Gruss, 2009).

Možnost vzdělávat se by měli mít všichni lidé ve všech věkových skupinách. Nesmí ovšem chybět motivace, která podněcuje zájem o vzdělávání prakticky po celý život. Učení začíná de facto bezprostředně po narození jako přirozený proces, který se organizovaně rozvíjí v průběhu školské výchovy na všech jejích stupních a pokračuje v praktickém životě Vzhledem k jeho významu není důvod nepokračovat v těchto aktivitách i v seniorském věku. Zúročení získaných poznatků v tomto životním období má svou neoddiskutovatelnou hodnotu, zvláště s přihlédnutím k životním a pracovním zkušenostem.

V minulosti nebylo vzdělávání pro seniory a jejich zapojení do aktivního společenského života běžné. Na starší lidi se pohlíželo často především ve spojitosti nemocemi a pasivitou. Až v první polovině 19. století začal německý učitel Alexander Knapp používat termín ***a n d r a g o g i k a*** neboli vzdělávání v dospělém věku. Byla tu první snaha oddělit výchovu dospělých od výchovy dětí. Andragogika je v podstatě věda o výchově, péči a vzdělávání dospělých. Andragogiku lze podle Mühlpachra členit na následující oblasti:

- *oblast vzdělávání*
- *edukace ve smyslu politická výchova, propaganda, zdravotnická výchova, výchova k občanství, tělesná výchova atd.)*
- *péče (kulturně výchovná péče, knihovnictví, podniková péče o lidi, personalistika, zábava, rekreace)*
- *funkcionální působení – masové komunikační prostředky, výchovná práce různých organizací a institucí* (Mühlpachr, 2004, s. 130).

Jak uvádí Šerák *„Z pohledu vzdělávání dospělých se již od poloviny 20. století profiluje samostatná věda zvaná* ***g e r o n t a g o g i k a****, koncipovaná původně jako teorie výchovy a vzdělávání pro stáří a ve stáří. V současné době se vychází z extenzivnějšího pojetí gerontagogiky, které zahrnuje prakticky veškeré edukační aktivity spojené se seniory, konkrétně):*

- *edukaci seniorů – jako hlavní těžiště zájmu vědy*
- *preseniorskou edukaci – zahrnující přípravu na stáří*
- *proseniorskou edukaci – zahrnující aktivity zacílené na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří“* (Šerák, 2009, s. 189).

3.1 CÍLE A MOTIVY VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

Názory na vzdělávání seniorů se značně liší. Přes tuto názorovou různorodost možno pokládat za převládající ideu, podle které je žádoucí posilovat motivaci seniorů k vzdělávání a ke studiu i v pokročilém věku. Senior, který se vzdělává, žije s pocitem, že jeho zkušenosti a nově nabyté vědomosti poslouží i dalším generacím. Jedním z nejsilnějších motivátorů pro učení přetrvávající i v seniorském věku je často i přesvědčení, podle kterého vzdělávání přispívá k udržení si kvality života. Je současně součástí obranného mechanismu proti pocitu společenské bezvýznamnosti a zbytečnosti. Vzdělávání nabízí další možnosti seberealizace a zvýšení vědomí společenské užitečnosti.

Jak uvádí Armstrong *„aby byli motivováni, musejí vzdělávající se lidé nalézat ve vzdělávání uspokojení. Ke vzdělávání bývají nejochotnější, jestliže to uspokojuje jednu nebo více jejich potřeb. A na druhé straně, i nejlepší programy vzdělávání mohou selhat, jestliže je jejich účastníci nepovažují za užitečné" (Armstrong, 2007, s. 462).*

Jedním z dalších motivů, které vedou seniory ke vzdělávání, je potřeba patřící do vyšších „pater" Maslowovy pyramidy. Jde o potřebu kontaktu s ostatními vrstevníky, o překonání pocitu osamocení a o uplatnění vlastní osobnosti formou různých aktivit. Jsou tu ovšem i kognitivní potřeby a zájmy seniorů, snaha o doplnění a prohloubení vědomostí a získání aktuálních poznatků o naší společenské současnosti (Encyklopedie Navajo, 2011).

3.2 VZDĚLÁVACÍ MOŽNOSTI PRO SENIORY

Tato kapitola uvádí některé z možných forem vzdělávání seniorů, které jsou v ČR v současné době poskytovány:

Univerzity třetího věku **(U3V)** poskytují seniorům vzdělávání na vysokoškolské úrovni. Vzdělávání má převážně charakter osobnostního rozvoje, není zaměřeno na profesní přípravu a na profesní uplatnění. Historie U3V sahá do 70. let 20 století ve Francii. U nás se začaly U3V rozvíjet po roce 1995, ve kterém byla založena Asociace Univerzit třetího věku České republiky. V současné době většina českých vysokých škol poskytuje ve svých studijních programech i vzdělávání pro seniory. Studijní plány pro seniory jsou sestavovány ve velmi pestré paletě obsahového zaměření a forem výuky (Mühlpachr, 2004).

„Poslání U3V je spatřováno nejen v zabezpečování práva starších na učení a vzdělávání, v realizaci jejich zájmového vzdělávání na současné vědecké úrovni, v udržování a zlepšování jejich fyzické kondice, ale také v aktivitách výzkumných“ (Mühlpachr, 2004, s. 141).

Prvotní programové zaměření U3V se soustředilo zpravidla na oblast gerontologie, životosprávy a zdravotnictví V průběhu času se témata rozšířila a dále rozšiřují průběžně podle zájmu frekventantů a místních podmínek. V současnosti je velký zájem o přednášky v oblasti komunikace a informačních technologií a dalších vědních oborů (Šerák, M., 2009).

Akademie třetího věku (A3V) – fungují na našem území již od 80 let. Jsou zřizovány zejména tam, kde není dostupná žádná univerzita. Činnost A3V se v porovnání s U3V vyznačuje menší náročností na své posluchače, kteří neskládají na začátku ani v průběhu studia žádné zkoušky a nejsou hodnoceni. Jejich zřizovateli jsou různé organizace – např. Červený kříž, Městské knihovny aj. Ve svých programech mají zařazeny problémy specifické pro danou zájmovou skupinu seniorů v dané oblasti (Šerák, 2009).

Kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených či kluby důchodců - jsou zřizovány orgány místní správa, domovy důchodců, Svazy důchodců ČR nebo charitativními organizacemi. Vyznačují se méně formálními a trvalejšími vztahy frekventantů. Patří sem například různé formy cvičení pro seniory, pěvecké sbory, kurzy zaměřené na cvičení paměti, jazykové kurzy aj.. Senioři se zde setkávají pravidelně a tráví zde spoustu svého volného času. Pro členy jsou pořádány různé přednáškové bloky, např. z oblasti zdravotnictví (Šerák, 2009).

Sdružení život 90 – organizace, která vznikla v roce 1990 a je to nestátní a nezisková dobrovolnická organizace. Jejich cílem je prohlubování kvality života starších občanů formou aktivního zapojení seniorů-dobrovolníků do různých aktivit, které pořádají. Organizují různé formy služeb materiálního charakteru (bazar, stravovací služby), servisních služeb (časopis Senioři, TV program Seniorklub apod.) a služeb informačního centra (Šerák, 2009).

Univerzita volného času **–** tyto univerzity fungují většinou pod záštitou kulturních domů, knihoven, domů důchodců apod. Jedná se zde o systematické zájmové vzdělávání v oborech, o něž je všeobecně velký zájem a ne každý měl možnost jej vystudovat profesně. Účastníky přednášek jsou i studenti a ženy na mateřské dovolené (Šerák, 2009).

Rada seniorů Česká republiky **-** byla založena v roce 2005 dvanácti členskými organizacemi sjednoceného důchodcovského hnutí a poskytuje vedle poradenských služeb i řadu volnočasových a edukačních aktivit (Šerák, 2009).

Různé vzdělávací a zájmové kurzy pro seniory jsou organizovány i kluby seniorů, popřípadě obecními úřady. Jsou zaměřeny na oblast tvořivou a poznávací, ale najdou se i různá témata technická a odborná z různých oblastí vědy a techniky, která seniory zajímají.

Všechny formy vzdělávacích aktivit pro seniory jsou pro ně velkým přínosem. Zejména je to pocit seberealizace, který je pro seniora velmi důležitý. Taky mezigenerační dialog a studentský život dávají seniorům další smysl života.

4 SHRNUTÍ POZNATKŮ Z TEORETICKÉ ČÁSTI

Smyslem teoretické části této bakalářské práce bylo poznání základních pojmů a souvislostí, které se vztahují k jejímu tématu – k významu a funkci vzdělávání seniorů a k možnostem jeho dalšího rozšíření a prohloubení.

Jde zejména o definici a strukturu pojmu kvalita života a o hlavní faktory, které se podílejí na jejím formování. V této souvislosti bylo žádoucí vymezit i pojem životní styl a charakterizovat demografický vývoj obyvatelstva České republiky.

Zvláštní pozornost je věnována seniorské kategorii a úloze vzdělávání jako významné aktivitě ovlivňující životní kulturu ve stáří. Rozhodujícím faktorem, který podněcuje zájem seniorů o vzdělávání, (event. o další aktivity), je jejich vnitřní motivace, která může být posilována zvenčí vhodnou nabídkou iniciovanou organizacemi veřejné správy, vysokými školami apod.

Teoretická část zahrnuje také charakteristiku hlavních vzdělávacích institucí, které jsou určeny pro seniorskou kategorii. Jde především o Univerzitu třetího věku, Akademii třetího věku a vybrané další organizace, které se na vzdělávacím procesu seniorů podílejí.

Analytická část této bakalářské práce by měla přinést odpovědi na otázku, jak vnímají uvedenou problematiku samotní senioři. Kritické hodnocení současného stavu vzdělávání seniorů by mohlo přinést náměty na jeho další zlepšení.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na aplikaci teoretických poznatků z oblasti kvality života na reálný život seniorů. Zvláštní pozornost je věnována úloze a významu vzdělávání v dostupných formách nabízených jednak organizacemi veřejné správy, jednak vysokoškolskými pracovišti.

Význam vzdělávání pro zvyšování kultury života seniorů může být hodnocen samotnými seniory velmi diferencovaně. Jak je uvedeno v teoretické části práce je toto hodnocení ovlivněno mnoha faktory (zdravotní stav, motivace, finanční možnosti aj.). Mezi nimi hraje důležitou roli i nabídka příležitostí k vzdělávání a jejich dostupnost.

Metoda porovnávání různých možností vzdělávání umožňuje posouzení jejich dopadu na kvalitu života seniorů. K analýze současného stavu a k formulaci námětů na jeho zlepšení je v této praktické části bakalářské práce využita metoda dotazníkového šetření. Průzkumný vzorek respondentů tvoří jednak senioři běžné populace, kteří již měli možnost navštěvovat konkrétní formy vzdělávání, jednak senioři, kteří se s touto formou vzdělávání zatím nesetkali. Výzkum měl mimo jiné za cíl zjistit možný zájem anebo příčiny nezájmu o tyto formy vzdělávání pro seniorskou populaci.

Výzkumný problém možno tedy vymezit jako poznání funkce vzdělávání v životě seniorů.

5.1 CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ

Cílem tohoto výzkumu je zjištění, jak je vnímána tato problematika samotnými seniory, jaké mají senioři s různými formami vzdělávacích činností zkušenosti a jak by bylo možno prostřednictvím vzdělávání dále obohatit prožívání seniorského věku.

Pro analytické účely možno formulovat tyto hypotézy:

H1: Senioři mají v převažující většině výrazný zájem o vzdělávání různými formami.

- H1 byla prokázána výzkumným šetřením, které je vyobrazeno Grafem 20 – Využití nabídky vzdělávání.

H2: Významnou překážkou organizovaného vzdělávání jsou zdravotní a finanční problémy.

- H2 byla prokázána pouze částečně a to výzkumným šetřením, které je vyobrazeno Grafem 21 – Překážky nezájmu o studium.

H3: Většina zájemců o organizované formy vzdělávání má vyšší než základní vzdělání.

Jako proměnná veličina dotazníkového šetření bylo zvoleno dosažené vzdělání respondentů, u něhož lze předpokládat rozdílná stanoviska respondentů.

- H3 byla prokázána výzkumným šetřením, které je vyobrazeno Tabulkou 1 – Výpočet četnosti H3 a Obrázkem 2 - Hodnota testového kritéria.

K tomuto výzkumu byl použit program XLStatistics a byly provedeny následující výpočty:

Odpověď na otázku	Četnosti	Relativní četnosti	Kumulativní relativní četnosti
1	13	12,62%	12,62%
2	39	37,86%	50,49%
3	25	24,27%	74,76%
4	21	20,39%	95,15%
5	4	3,88%	99,03%
6	1	0,97%	100,00%
Suma	103		

Obr. 2 – Výpočet četnosti H3

Zdroj:[vlastní zpracování]

Z uvedeného výzkumu je patrná nejvyšší relativní četnost 37,86 % a kumulativní relativní četnost s nejvyšším nárůstem u odpovědi na otázku s hodnotou 2 – tzn. respondenti se středoškolským vzděláním, kteří o organizované formy studia projevili zájem.

H3: $H_0 : \mu \leq 13$ $H_1 : \mu > 13$

$$T = \frac{X - \mu}{S_{\bar{X}}} = \frac{X - \mu}{\frac{S}{\sqrt{n}}} \approx N(0;1)$$

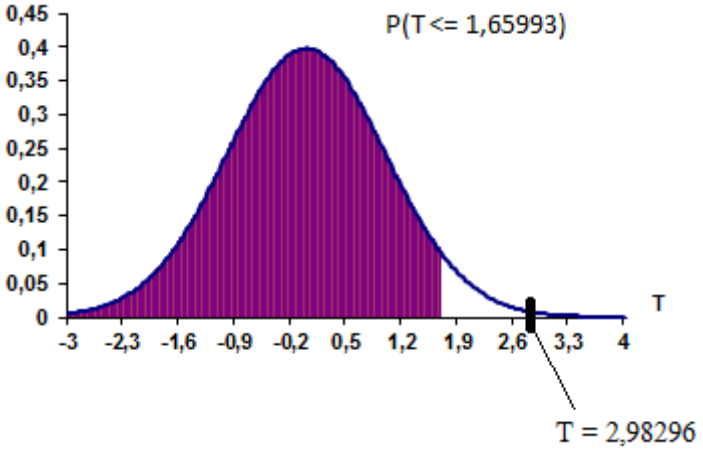

Obr. 3 - Hodnota testového kritéria

Zdroj:[vlastní zpracování]

$T = 2{,}98296 \Rightarrow T \in W_\alpha \Rightarrow 2{,}98296 \geq 1{,}65993$

P-value = 0,00179

P-value ≤ x (0,05) => Zamítáme H_0

Sample Data	
Sample Size	103
Mean	17,1667
Standard Deviation	14,1763
SE Mean	1,396832

Hypothesis Tests	
H_0: μ =	13
Alternative	≠ > <
H_1: μ >	13
T	2,98296
DF	102
p-value =	0,00179

Confidence Intervals for μ		
Type (2,U,L)	2	
Confidence Level	0,95	
ME	Lower	Upper
2,77061	14,39609	19,93731

Residuals Analysis

Test for Normality

Power Analysis Sample Size Determination

Obr. 4 - Výstup z programu XLStatistics

Zdroj:[vlastní zpracování]

Hodnota testového kritéria spadá do oboru zamítnutí nulové hypotézy.

Zamítáme H_0 a připouštíme H_1 alternativu, že je více lidí s vyšším než základním vzdělá-ním.

Většina zájemců o organizované formy vzdělávání má tedy vyšší než základní vzdělání.

5.2 METODY VÝZKUMU

5.2.1 KVANTITATIVNÍ PRŮZKUM

Jak bylo uvedeno základní metodou analýzy současného stavu vzdělávání seniorů je kvantitativní průzkum názorů seniorů na úlohu, význam a funkci vzdělávání ve vztahu ke kvalitě jejich života. Současně byly šetřeny i jejich náměty na zlepšení současného stavu. Tato metoda je dále doplněna řízeným interwiev u vybraných respondentů, kteří již navštěvovali organizovanou formu vzdělávání a jsou kompetentní zaujmout stanovisko k řešené problematice.

Pro potřeby zjištění názorů a postojů respondentů ke zkoumané problematice byl zpracován dotazník, který tvoří 16 otázek (většinou uzavřených). Respondenti měli možnost volby z nabízených odpovědí, u otevřených otázek mohli volně vyjádřit svůj názor. Bylo rozdáno 110 dotazníků a zpět k vyhodnocení bylo navráceno celkem 106 platných dotazníků.

5.2.2 KVALITATIVNÍ PRŮZKUM

Další doplňkovou metodou poznání názorů seniorů na problematiku kvality života formou vzdělávání byl zvolen pro kvalitativní průzkum strukturovaný rozhovor. Jeho smyslem bylo ověřit některé z významných poznatků dotazníkového šetření pomocí této metody. Jako respondenty tohoto postupu byly vybrány absolventky U3V UTB ve Zlíně. Jejich odpovědi byly zaznamenány a zapracovány do praktické části této bakalářské práce. Pro strukturovaný rozhovor byl zpracován dotazník, který tvořilo 6 otázek a respondenti vyjadřovali k uvedeným otázkám své názory.

5.2.3 VÝZKUMNÝ VZOREK

Zvolený výzkumný vzorek respondentů byl rozdělen na tři oblasti:

První oblastí jsou senioři z města Kroměříže, města Zlína a okolí, kteří navštěvují nebo již absolvovali Akademii 3. věku v Kroměříži nebo Univerzitu 3. věku ve Zlíně. Přímo v Kroměříži mohou senioři studovat Univerzitu 3. věku a rovněž Akademii 3. věku, která má podobné zaměření. Kromě toho Kroměříž nabízí seniorům vzdělávání ve velmi

oblíbené Hudební akademii. Organizací těchto vzdělávacích programů je pověřena Kroměřížská knihovna, která spolupracuje s Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně od roku 2006 (jeden společenskovědní obor v rámci Univerzity třetího věku). Ve Zlíně pod záštitou Univerzity Tomáše Bati působí Univerzita 3. věku. Je mezi seniory velmi oblíbená a stále hojně navštěvovaná. Mnozí absolventi Univerzity 3. věku ve Zlíně se opakovaně vracejí k návštěvě dalších programových celků, aby obohatili svůj život o další poznatky.

Studium na Univerzitě 3. věku (U3V) se od Akademie 3. Věku (A3V) liší tím, že absolvování U3V je podmíněno vypracováním závěrečné práce. Po skončení studia absolventi získají osvědčení o absolvování univerzity. Akademie 3. věku nabízí přednášky na předem dohodnutá témata a senioři nemusejí odevzdávat žádné závěrečné práce.

Druhou oblastí jsou senioři z města Zlína a okolí, kteří byli osloveni v Klubu důchodců ve Zlíně, ve Slušovicích a ve Velíkové. Tyto kluby důchodců spolupracují se seniory již delší dobu a vzdělávání, které organizují, má dlouholetou tradici. Pořádají zde různé druhy přednášek a setkání se seniory, která jsou velmi navštěvovaná a oblíbená.

Třetí oblastí jsou respondenti z řad seniorů, kteří byli osloveni náhodně, a to ve městě Slušovice, Zlín a Rýmařov.

Dotazníky byly ve většině případů vyplňovány při příležitosti pořádaných kurzů nebo přednášek výše uvedených organizací, pouze u náhodně zvolených respondentů bylo využito domácí prostředí a individuální návštěva.

5.2.4 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ

Respondenty dotazníkového šetření byly převážně ženy 71 %. Podle rodinného stavu 54 % respondentů bylo ženatých nebo vdaných, 34 % respondentů bylo vdovcem nebo vdovou, 8 % bylo rozvedených a 3 % respondentů bylo svobodných.

Podle nejvyššího dosaženého vzdělání je 38 % absolventů středních škol, 23 % vysokoškoláků, 20 % vyučeno v oboru a 13 % vyučeno v oboru s maturitou.

Z hlediska rodinné situace žije 55 % s manželem/manželkou, 29 % je osamělých a 11 % sám se synem/dcerou.

Podle bydliště 68 % respondentů bydlí ve městě a 30 % v obci.

Muž / žena

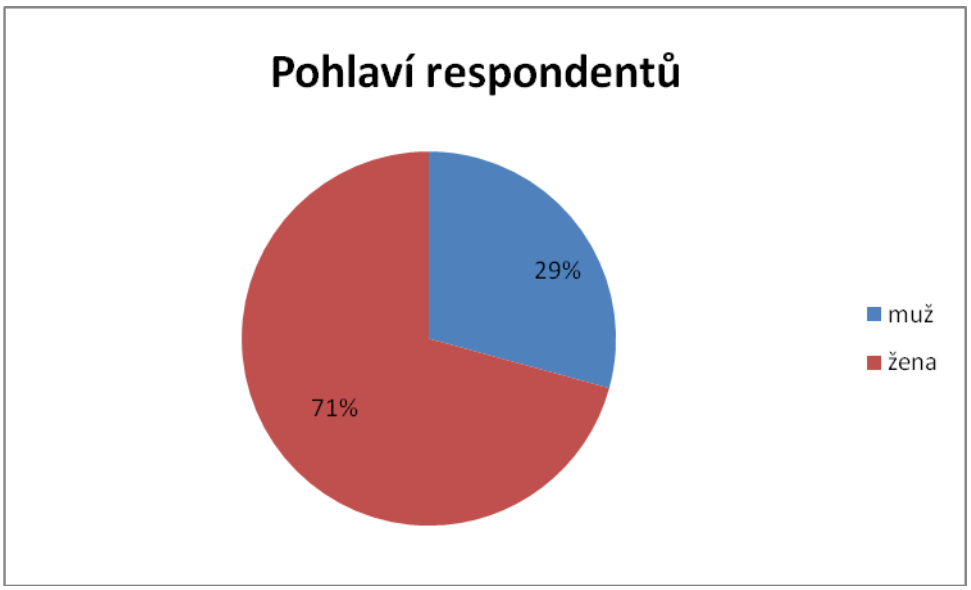

Graf 1 – Pohlaví respondentů

Zdroj:[vlastní zpracování]

Rodinný stav

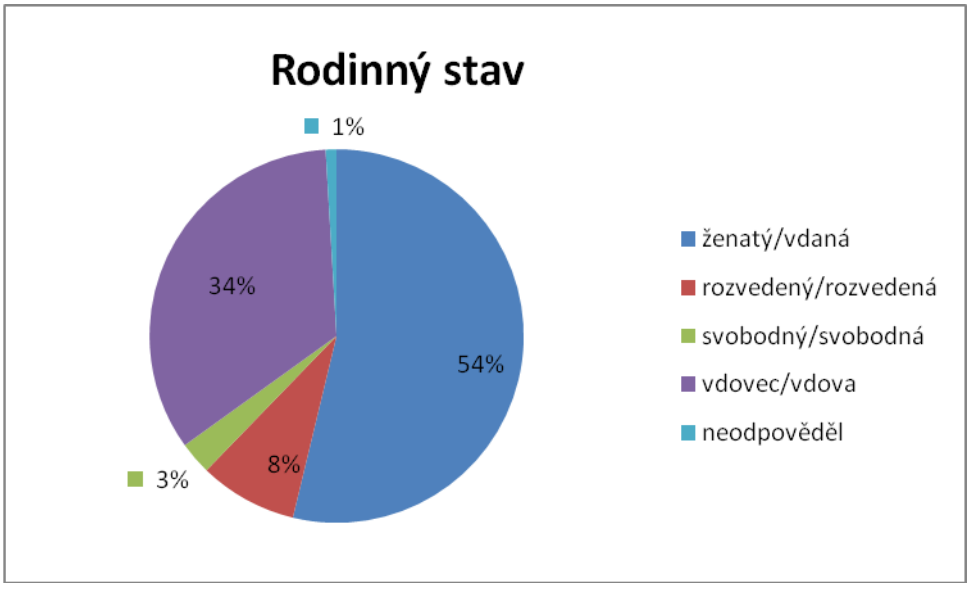

Graf 2 – Rodinný stav

Zdroj:[vlastní zpracování]

Nejvyšší dosažené vzdělání

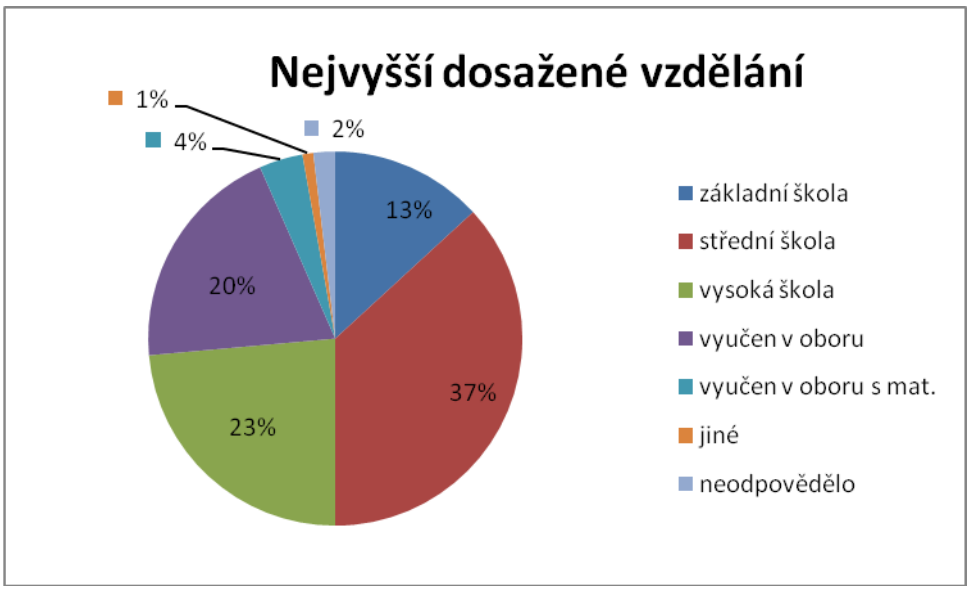

Graf 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Zdroj:[vlastní zpracování]

Rodinná situace

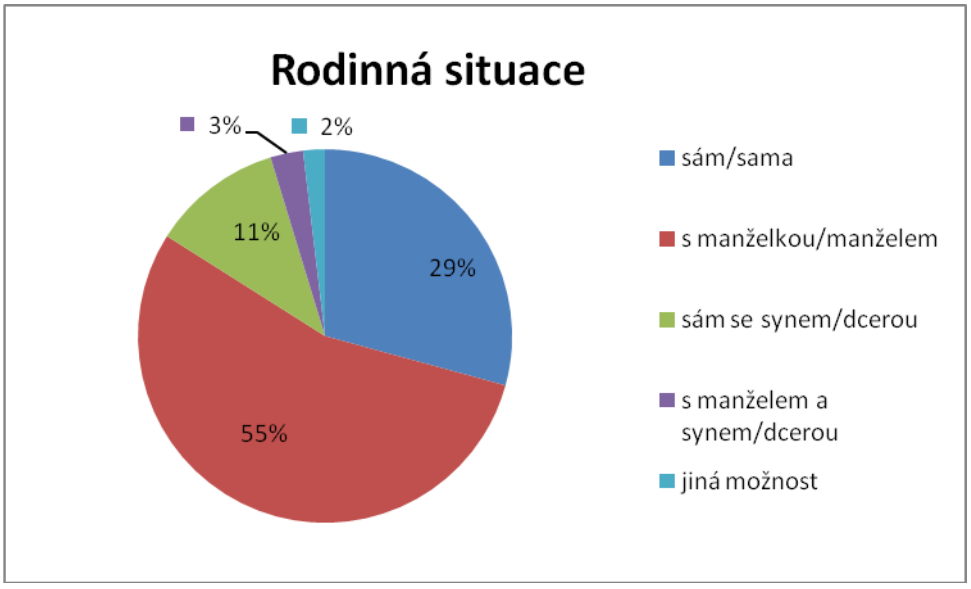

Graf 4 – Rodinná situace

Zdroj:[vlastní zpracování]

Bydliště

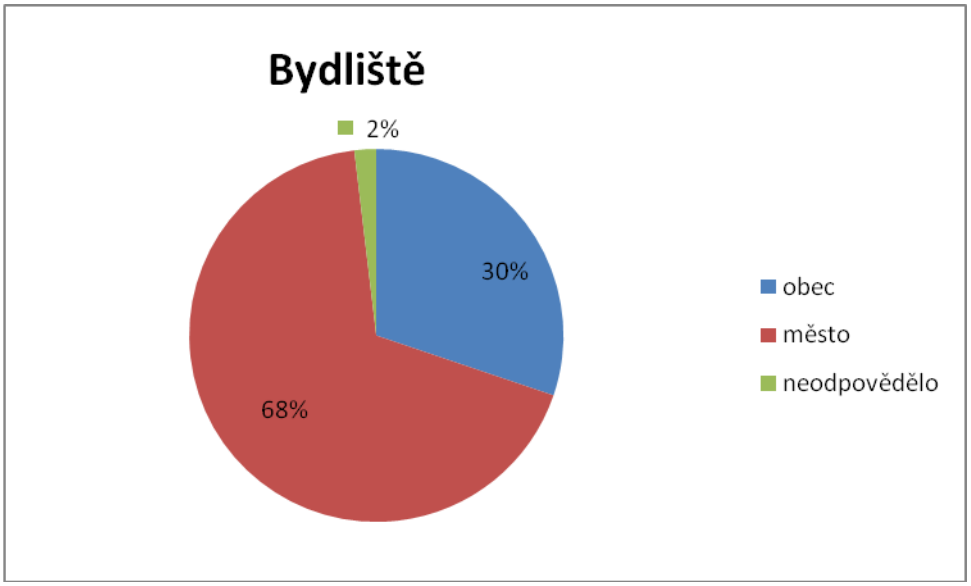

Graf 5 – Bydliště

Zdroj:[vlastní zpracování]

6 REALIZACE VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

6.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Otázka č. 1

Co potřebuje senior ke spokojenému životu?

a) Zdraví

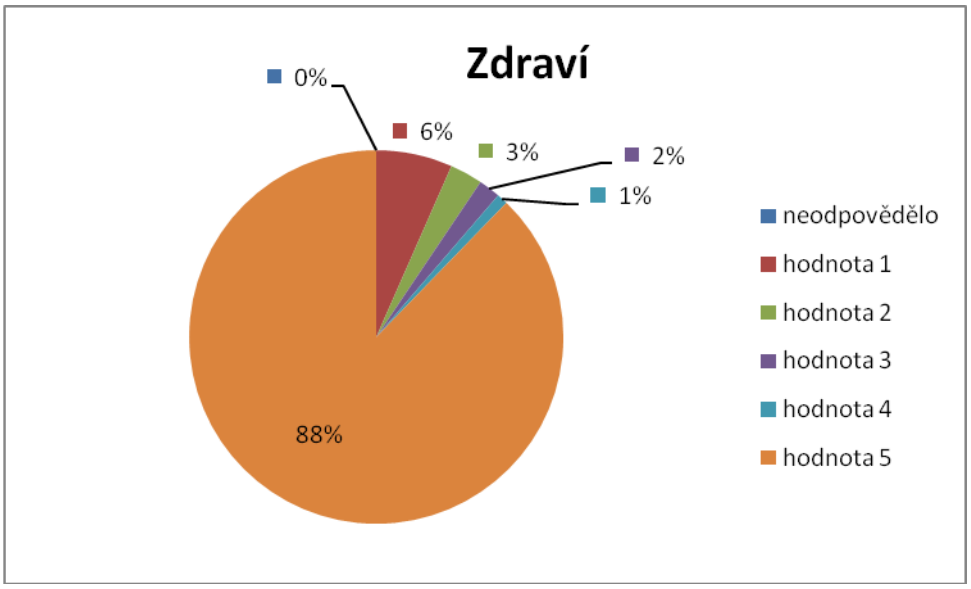

Graf 6 – Zdraví

Zdroj:[vlastní zpracování]

Tato otázka měla za cíl zjistit, jakou hodnotu přisuzují dotazovaní zdraví, a to na stupnici od jedné do pěti (5 = nejvyšší důležitost). Bylo možno očekávat, že v porovnání s hodnocením dalších kritérií bude zdraví dominovat. Je to logické: u zdravých mladých lidí nebývá zdraví doceněno. S věkem jeho relativní hodnota roste. V důchodovém věku má zpravidla hodnotu nejen absolutně, ale i srovnatelně s ostatními kritérii, nejvyšší. Z výsledků dotazníkové šetřené vyplynulo, že 88 % respondentů zvolilo nejvyšší úroveň důležitosti zdraví, a to i v porovnání s hodnocením ostatních kritérií. Hodnocení tohoto faktoru ostatními stupni škály je prakticky téměř zanedbatelné.

b) Finanční prostředky

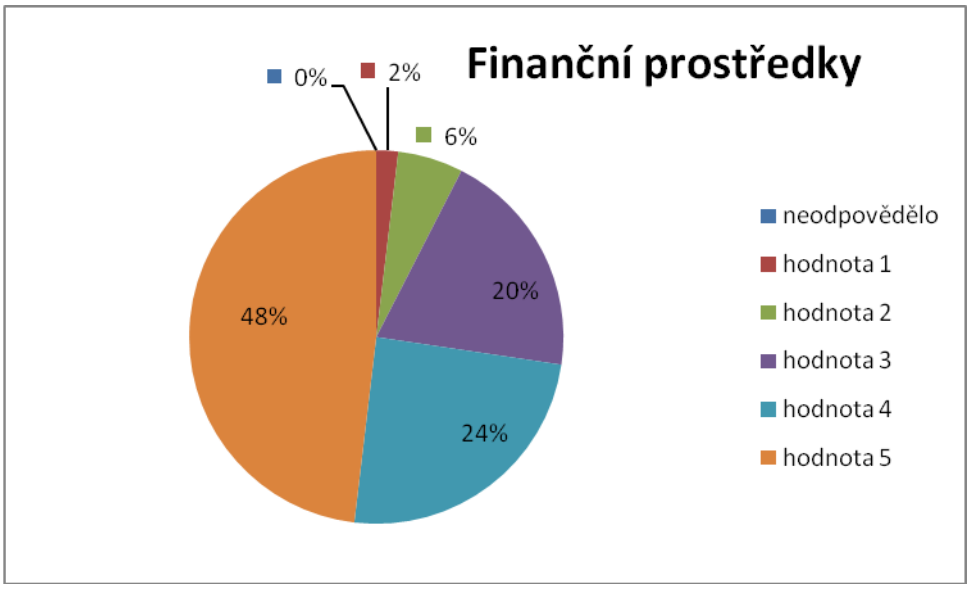

Graf 7 – Finanční prostředky

Zdroj:[vlastní zpracování]

Finanční prostředky hrají jistě v životě každého člověka důležitou roli. Tím spíše u seniorů, kteří jsou z pravidla odkázáni na důchod, který tvoří jen část příjmu z bývalého zaměstnání. Podle výsledků šetření přisoudili respondenti tomuto faktoru nejvyšší možnou hodnocení (5) v 48 % případů. Je to výrazně nižší úroveň v porovnání s hodnocením zdraví 88 %. Přihlédneme-li k tomu, že stupněm (4) hodnotilo význam finančních prostředků dalších 24 % respondentů, pak sumárních 72 % vypovídá o značném významu finančních prostředků pro uspokojování jejich potřeb a pro posouzení možností zvyšovat úroveň kvality života. Ani z tohoto pohledu však hodnocení důležitosti finančních prostředků nedosahuje úrovně zdraví 88 %.

c) Pozornost blízkých (rodiny), přátel

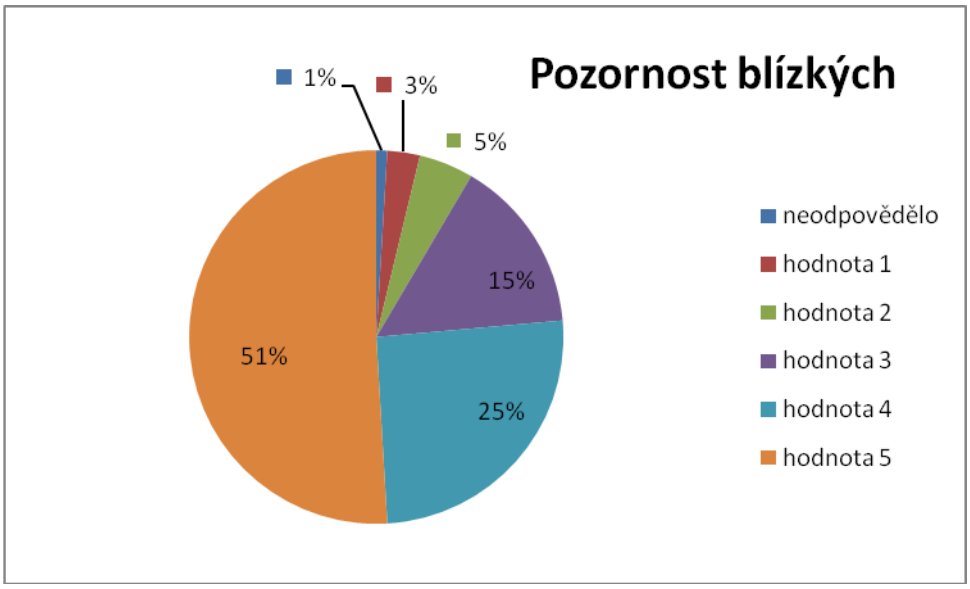

Graf 8 – Pozornost blízkých

Zdroj:[vlastní zpracování]

Závažnost vztahu blízkých, rodiny a přátel k jednotlivým respondentům vyjádřilo 51 % dotázaných nejvyšším hodnotícím stupněm (5). Při tom dalších 25 % přisoudilo tomuto kritériu druhý nejvyšší stupeň důležitosti (4). Z toho plyne, že celkem 76 % respondentů pokládá faktor „rodinné mezilidské vztahy“ za významnou podmínku umožňující uspokojování potřeb seniorů. V těchto vztazích se projevuje nikoliv jenom péče o lepší hmotné zabezpečení seniorů, ale zvláště vztah nejbližších příbuzných, kteří jsou pro seniory především psychickou oporou, což v některých případech může hrát důležitější roli než např. peníze nebo jiná forma hmotné podpory.

Není možno jednoznačně posoudit, zda se příznivé rodinné poměry mohou promítnout také do oblasti vzdělávání seniorů. Nebude však daleko od pravdy, jestliže kladné rodinné vztahy budeme pokládat za faktor, který organizované formy vzdělávání seniorů spíše podporuje, než naopak.

d) Vzdělávání, např. formou univerzity třetího věku aj.

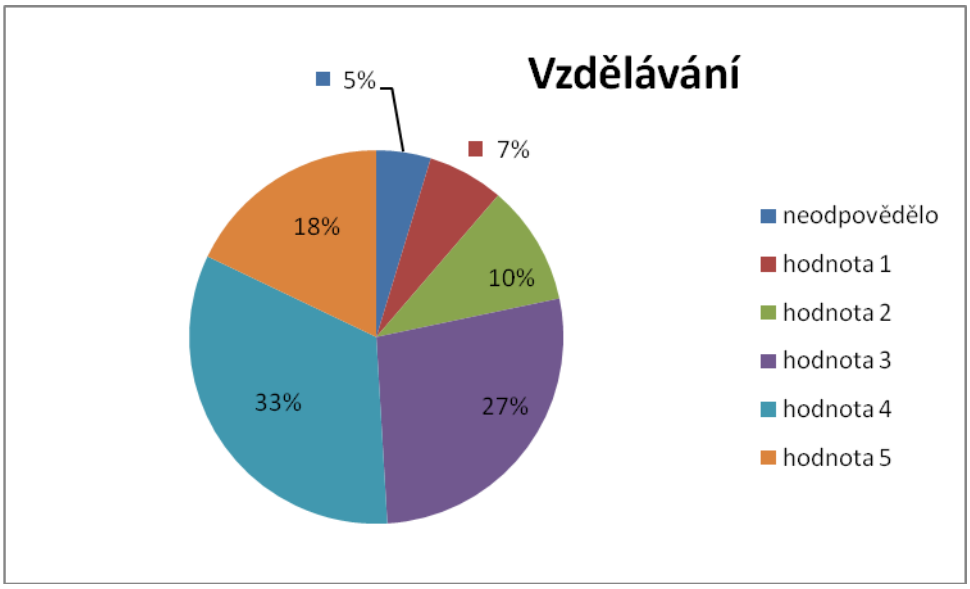

Graf 9 – Vzdělávání

Zdroj:[vlastní zpracování]

Vzdělávání seniorů je ústředním pojmem šetření postojů dotazníkovou formou ve vztahu ke komplexní kategorii kvalita života seniorů. Vzděláváním se v kontextu této práce rozuměly především jeho organizované formy, tj. prostřednictví U3V nebo A3V apod. Jen 7 % přisuzuje vzdělání minimální důležitost (1), zatímco 51 % dotázaných v součtu odpovědí hodnocených stupněm (5 a 4) posuzuje úlohu vzdělávání jednoznačně kladně. Při tom 27 % respondentů zvolilo víceméně neutrální stupeň (3), u kterého můžeme předpokládat při prakticky každém hodnocení „chybu střední hodnoty“. Pro respondenty je vzdělávání zřejmě potřebou. Proto se jej zúčastňují v organizovaných formách. Nelze to však zevšeobecňovat na všechny seniory. Jejich účasti v organizovaných formách mohou bránit různé překážky (zdravotní, finanční, dopravní dostupnost aj.).

e) Zájmová činnost

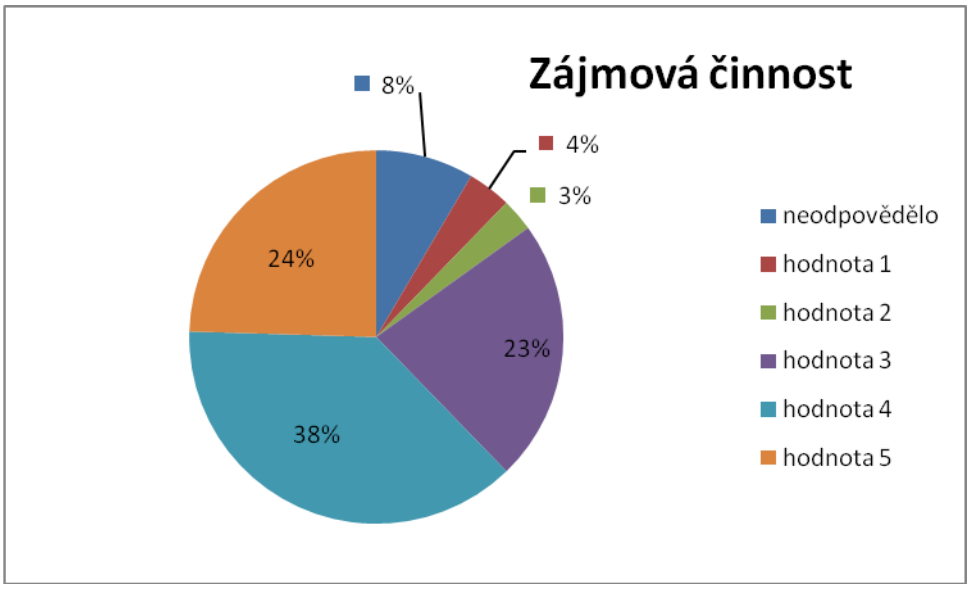

Graf 10 – Zájmová činnost

Zdroj:[vlastní zpracování]

Šetřením bylo žádoucí zjistit, jakou hodnotu mají u dotazovaných respondentů různé formy zájmové činnosti, jako je např. zahrádkaření, kutilství, rybaření, myslivost apod. Hodnocení nejvyšším stupněm významnosti využilo 24 % respondentů, dalších 38 % označilo stupeň (4). V souhrnu 62 %: jde tedy o poměrně vysoké hodnocení. Jen 8 % pokládá zájmovou činnost za nedůležitou.

Zájmová činnost přispívá k pohodovému uspokojování potřeb seniorů, vyplňuje část jejich volného času a může mít i příznivý ekonomický dopad (např. některé druhy kutilství). Na druhé straně může být i finančně náročná (např. myslivost). Bez dalšího průzkumu nelze rozhodnout, do jaké míry je pro některé seniory „konkurencí“ vzdělávání. Z druhé strany nelze vyloučit, že v některých případech může být zájmová činnost doplňováním tématicky shodným nebo příbuzným vzdělávání (např. filatelie a historie).

f) Jiné možnosti

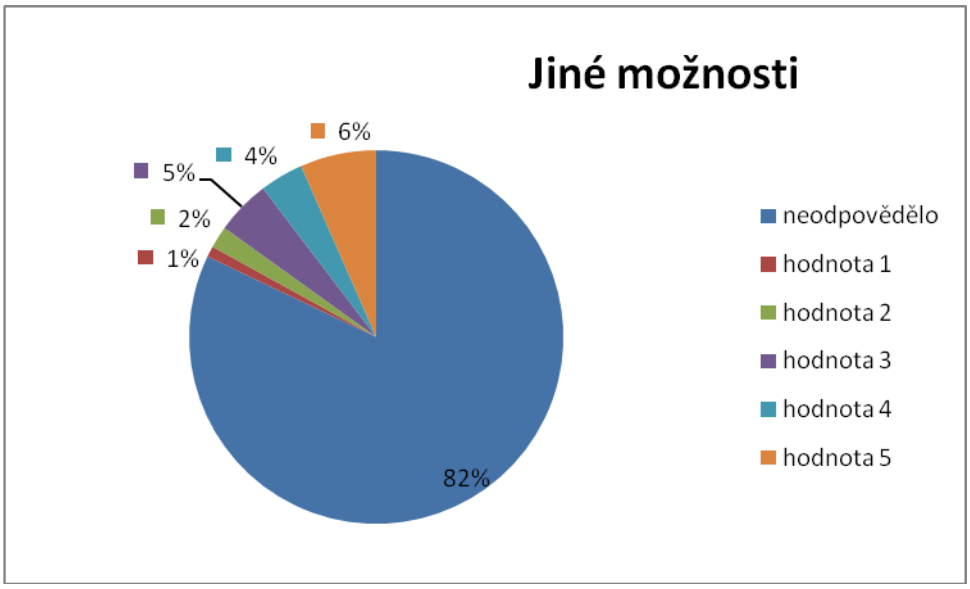

Graf 11 – Jiné možnosti

Zdroj:[vlastní zpracování]

Touto otázkou mělo být zjištěno, jakou hodnotu mají u dotazovaných respondentů jiné možnosti (formy) uspokojování potřeb, které přispívají k celkové spokojenosti seniorů V otevřené otázce udávali respondenti různé formy pracovní aktivity, někdy ve spojení se slušnou životní úrovní a přisoudili tomuto kritériu nejvyšší hodnotu (5) v 6 % případů, při čemž na tuto otázku odpovědělo 18 % z celkového počtu dotázaných. Z poměrně malé četnosti odpovědí na tuto otázku možno usuzovat na to, že zdravotní stav, finanční zabezpečení, podpora a péče blízkých, vzdělávání a zájmová činnost přispívají rozhodujícím způsobem k uspokojení potřeb seniorů.

Otázka č. 2

Co Vám znesnadňuje život?

a) Zdravotní stav

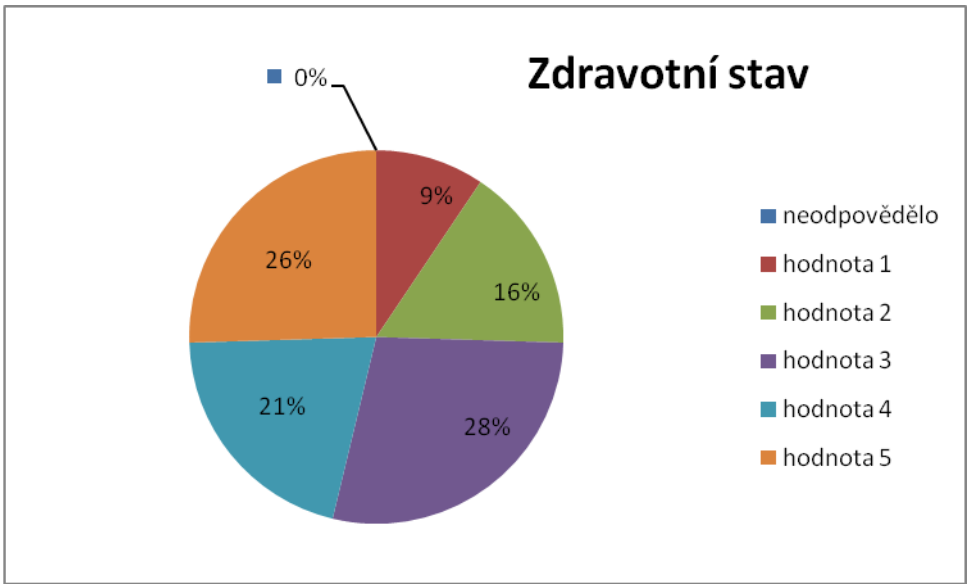

Graf 12 – Zdravotní stav

Zdroj:[vlastní zpracování]

Faktory znesnadňující život seniorů ovlivňují kvalitu jejich života. Na prvním místě byl v této souvislosti zkoumán zdravotní stav. Výpovědi respondentů svědčí o tom, že tento faktor znesnadňuje život z hlediska jeho důležitost celkem 47 % dotázaných, z nichž 26 % označilo v dotazníku nejvyšší stupeň důležitost (5) a 21 % druhý stupeň (4). V porovnání s ostatními faktory šetřenými v rámci otázky zkoumající významnost životních potíží (rodinné poměry, sousedské vztahy, nedostatečná nabídky možností vyžití volného času a jiné) má zdravotní stav dosti výrazné prioritní postavení, jak prokázaly odpovědi respondentů v uvedených šetřených oblastech (viz následující grafy). Je to logický závěr: zdravotní problémy jsou zpravidla rozhodující překážkou pro jakékoliv aktivity včetně vzdělávání.

b) Rodinné poměry

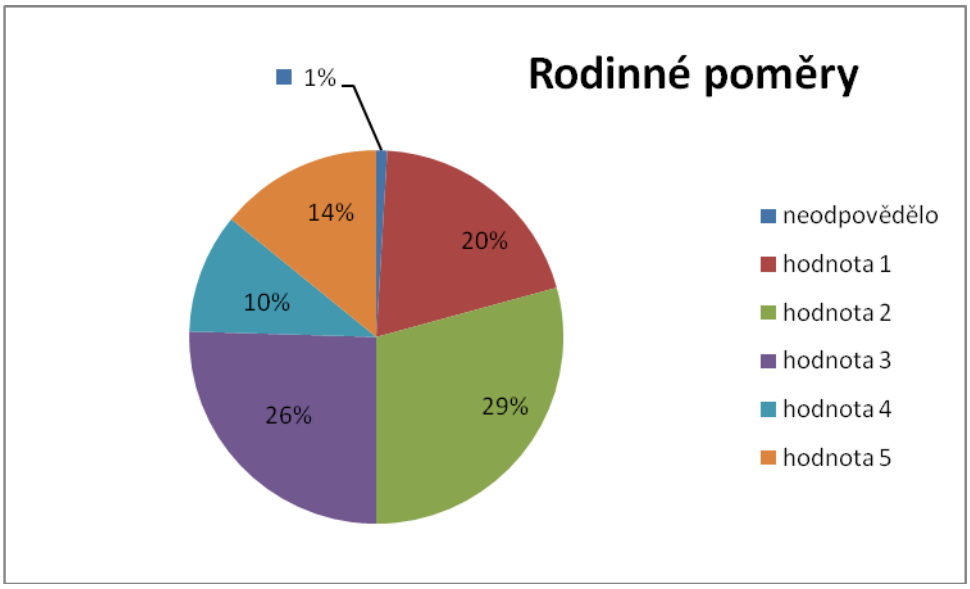

Graf 13 – Rodinné poměry

Zdroj:[vlastní zpracování]

Rodinným poměrům přikládá značnou důležitost celkem 24 % respondentů 14 % hodnocení (5), 10 % hodnocení (4). Naproti tomu malou důležitost přisuzuje rodinným vztahům poměrné značný počet respondentů, a to 49 % (z toho 20 % hodnocení (1) a 29 % hodnocení (2). Při tom 26 % dotázaných přisoudili tomuto faktoru střední hodnotu důležitosti (3). Z těchto výsledků možno usuzovat na to, že respondenti žijí v podstatě ve své většině v přijatelných rodinných vztazích, které pravděpodobně nejsou překážkou různých aktivit seniorů, tedy i vzdělávání. Naopak – rodinná pohoda může vytvářet příznivé podmínky pro vzdělávání seniorů. Potvrzení tohoto tvrzení by rovněž zasloužilo další průzkum.

c) Sousedské vztahy

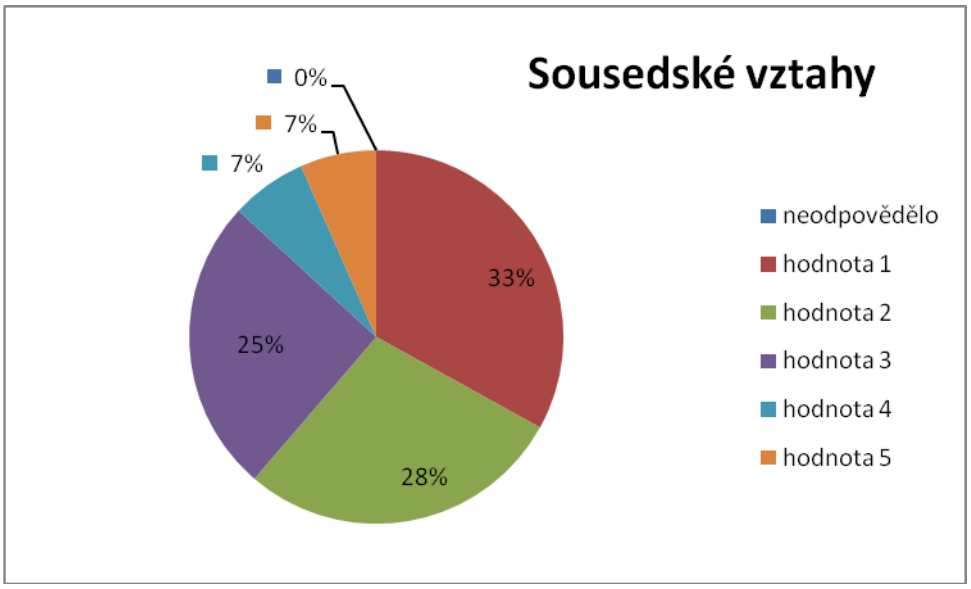

Graf 14 – Sousedské vztahy

Zdroj:[vlastní zpracování]

Sousedské vztahy bývají obvykle hodnoceny jako významné pro spolužití v podmínkách života v obcích, ale i v městské zástavbě. Průzkum prokázal, že důležitost sousedských vztahů pozitivně hodnotilo celkem 14 % respondentů, což vyjadřuje poměrně velmi nízkou úroveň přisuzovanou dotazovanými tomuto faktoru. Přitom 61 % vyjadřuje názor, že sousedské vztahy nepatří z hlediska důležitosti k překážkám znesnadňujícím jejich život. I v tomto případě možno učinit závěr, že sousedské vztahy nelze řadit k těm faktorům, které mají ve své většině mimořádně důležitý vliv na kvalitu života seniorů. Mohou jej ovšem znepříjemňovat, ale pokud nepřesahují únosnou míru, nepromítají se do života seniorů a neovlivňují jejich vzdělávací aktivity.

d) Nedostatečná nabídka volnočasových aktivit

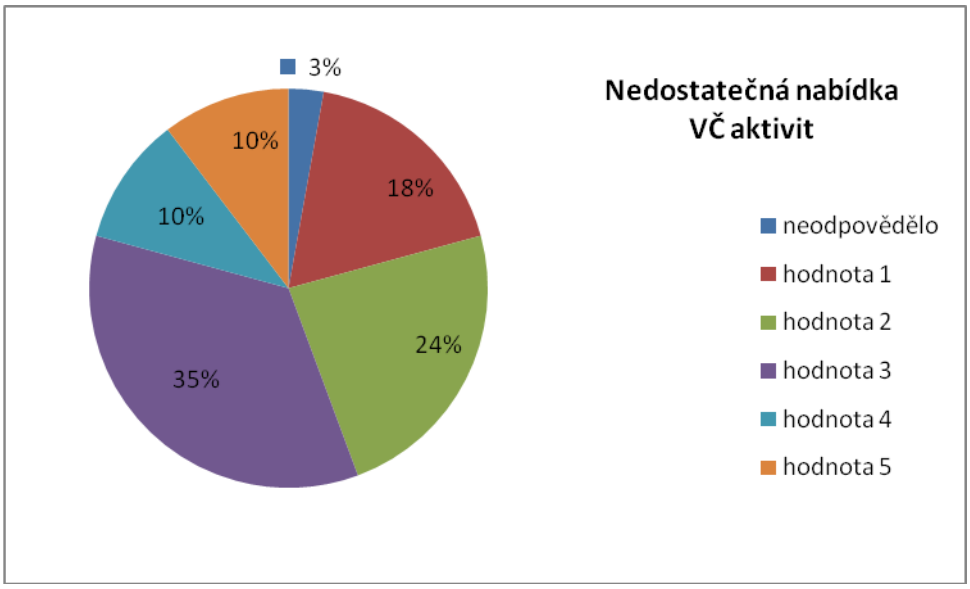

Graf 15 – Nedostatečná nabídka volnočasových aktivit

Zdroj:[vlastní zpracování]

Z celkového počtu dotázaných zvolilo v otázce zkoumající důležitost nedostatečné nabídky příležitostí využívání volného času střední stupeň (3), a to 35 %. Velkou důležitost vhodné nabídky využití volného času (hodnocení 5 a 4) pociťuje 20 % respondentů a minimální důležitost (hodnocení 1 a 2) 42 % respondentů. Z odpovědí možno vydedukovat, že většině respondentů by vyhovovala větší nabídka možností využívání volného času. Bylo by zřejmě vhodné, aby větší informovanost o možnostech využívání volného času zajistily příslušné instituce, obvykle obce a města, kluby důchodců, ale i vzdělávací zařízení (vysoké školy, knihovny apod.). Vyšší úroveň vzdělanosti obecně přispívá k vyšší úrovni kulturnosti obyvatelstva, a to by měl být společný zájem všech, kteří se na něm podílejí.

e) Jiné (překážky využívání volného času)

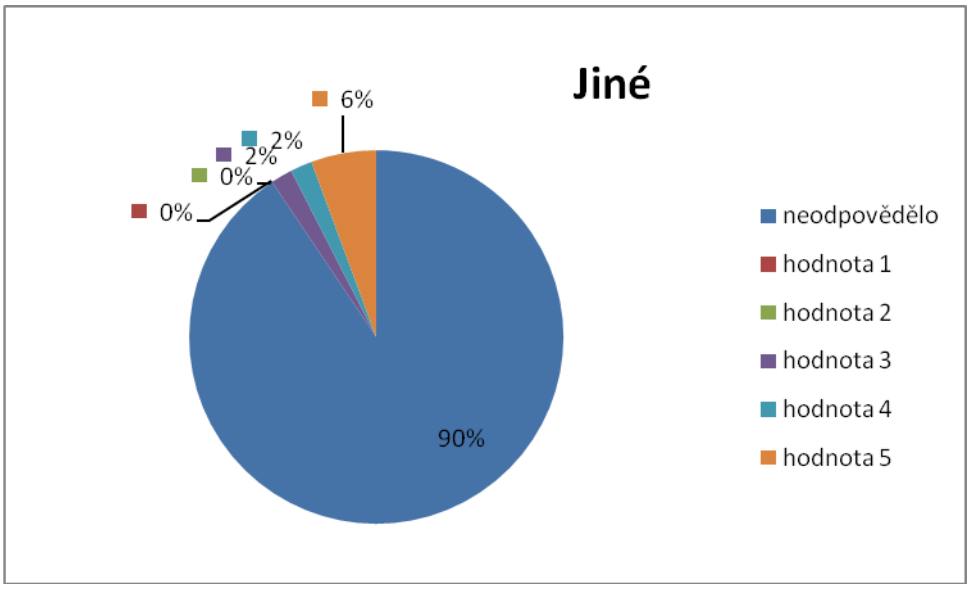

Graf 16 – Jiné (překážky využívání volného času)

Zdroj:[vlastní zpracování]

Jen malé procento respondentů přikládalo větší důležitost „jiným“ faktorům, mezi nimiž se víceméně ojediněle objevilo nevhodné chování k seniorům, nevšímavost, přezíravý přístup, vzdálenost od kulturních center, dopravní překážky (zrušení autobusových spojů) aj. Malá četnost těchto kritických názorů neumožňuje jejich zevšeobecnění.

Otázka č. 3

Nabízí podle Vašeho názoru město (obec) pro seniory dostatek příležitostí ke:

a) společenskému vyžití?

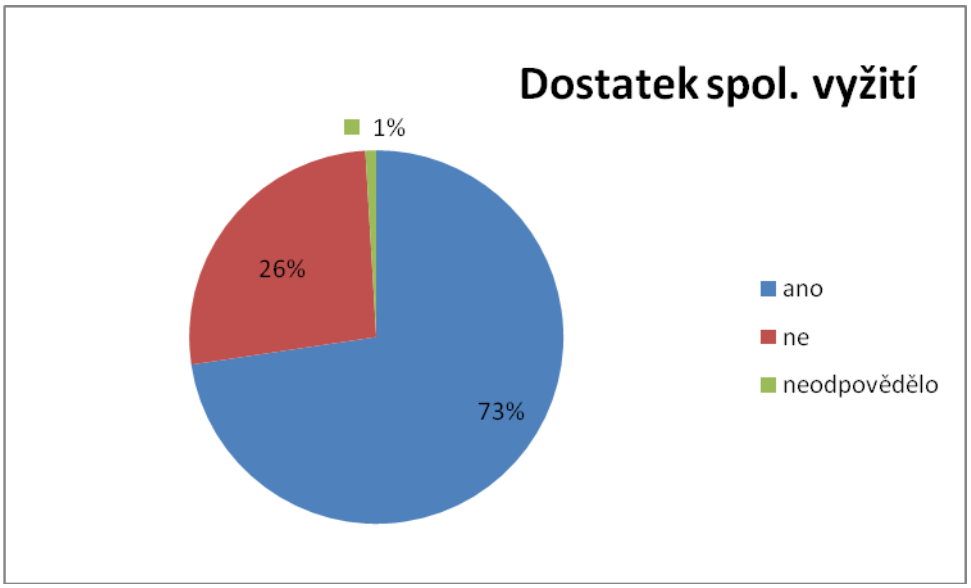

Graf 17 – Dostatek společenského vyžití

Zdroj:[vlastní zpracování]

U této otázky se respondenti vyjadřovali k možnostem společenského vyžití seniorů v jejich lokalitě (obci, městě). Z výzkumu vyplývá, že 73 % dotazovaných respondentů je s nabídkou ke společenskému vyžití spokojeno. Konkrétně uváděli spokojenost s nabídkou programů klubů seniorů (důchodců), s nabídkou divadelních a filmových představení. Kladně hodnotili např. přenosy baletu a oper z Metropolitan opery z New Yorku ve Velkém kině ve Zlíně, při čemž tato představení jsou z druhé strany pro mnohé seniory cenově nedostupná. Velmi žádoucí by byly i besedy s umělci a podobné akce organizované přímo pro seniory.

Jde zřejmě o to, aby seniorům byly nabídnuty takové programy, které nemohou být plnohodnotně nahrazené programy televizními. Senioři budou vždy zvažovat, zda jim stojí za to opustit domácí pohodlí, obětovat někdy i značné finanční náklady a překonat dopravní vzdálenost pro umělecký nebo jiný zážitek, nebo pro nové poznání.

b) sportovnímu vyžití?

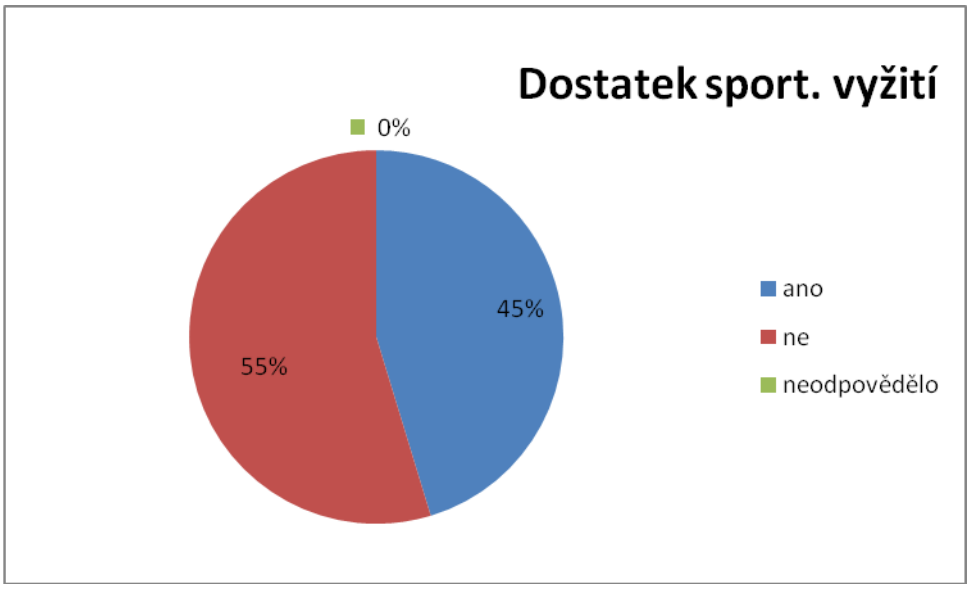

Graf 18 – Dostatek sportovního vyžití

Zdroj:[vlastní zpracování]

U této otázky se respondenti vyjadřovali k možnostem sportovního vyžití pro seniory v jejich městě (obci). Z výzkumu vyplývá, že 45 % dotazovaných respondentů je s nabídkou ke sportovnímu vyžití v jejich městě (obci) spokojena a 55 % dotazovaných spokojena není. Příznivé hodnocení se vztahuje k nabídce různých forem cvičení pro seniory (Zdravotní škola pro seniory), možnosti plavání, ale i využití cyklostezek. Překážkou sportovního vyžití je pro některé seniory jejich zdravotní stav. Na druhé straně by přivítali organizované vycházky a výlety do přírody. Nikoliv ojediněle se objevilo přání účastnit se tanečních kurzů.

Seniorský věk většinou vymezuje možnosti sportovního vyžití, a to i u těch, kteří nemají mimořádné zdravotní potíže. Jde zřejmě o to, aby sportovní vyžití zdraví posilovalo a upevňovalo. Tím se vytvářejí předpoklady i pro další aktivity, např. i pro organizované vzdělávání.

c) vzdělávání?

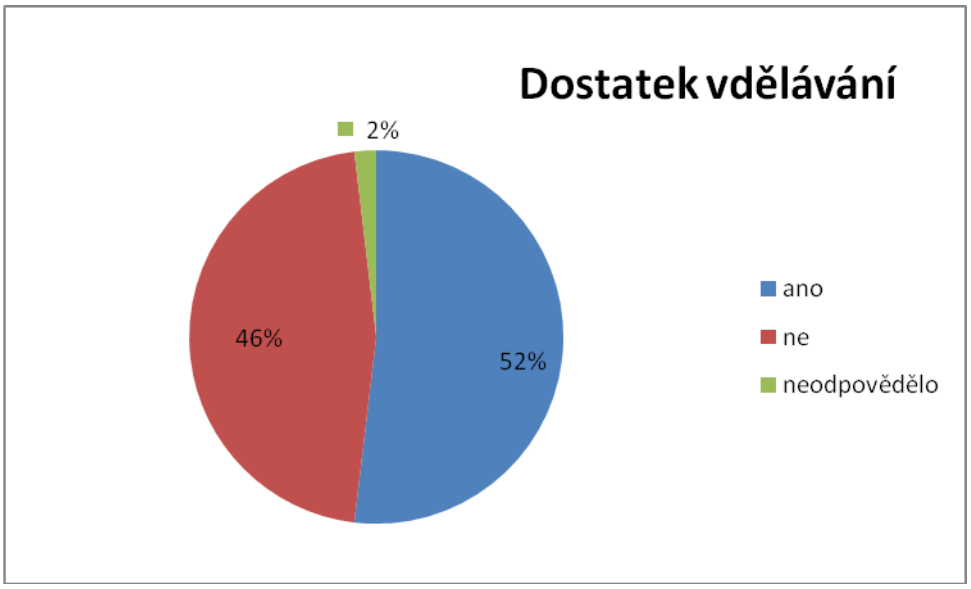

Graf 19 – Dostatek vzdělávání

Zdroj:[vlastní zpracování]

U této otázky se respondenti vyjadřovali k možnostem vzdělávání pro seniory v jejich městě (obci). Z výzkumu vyplývá, že 52 % dotazovaných respondentů je s nabídkou vzdělávání v jejich městě (obci) spokojeno a 46 % spokojeno s touto nabídkou není. Kladné hodnocení se vztahuje k Univerzitě 3. věku ve Zlíně, k Akademii 3. věku v Kroměříži a k Hudební akademii v Kroměříži. Z hlediska programového zaměření postrádají respondenti přednášky z astronomie, cestopisná témata a další. V posledně jmenované zájmové oblasti by uvítali také finančně dostupné cestopisné zájezdy organizované pro seniory.

Cestopisné zájezdy mohou dobře organizovat i kluby důchodců. Výhodou pro ně je dobrá znalost potřeb a zájmů svých členů. Přiměřená finanční spoluúčast by nemusela být překážkou. Touto cestou možno dále rozšiřovat poznatky seniorů ve společenství s ostatními účastníky zájezdů.

Otázka č. 4

Využil(a) byste nabídku vzdělávání Univerzity 3. věku ve Zlíně nebo Akademie 3. věku v Kroměříži, popř. jiné vzdělávací instituce?

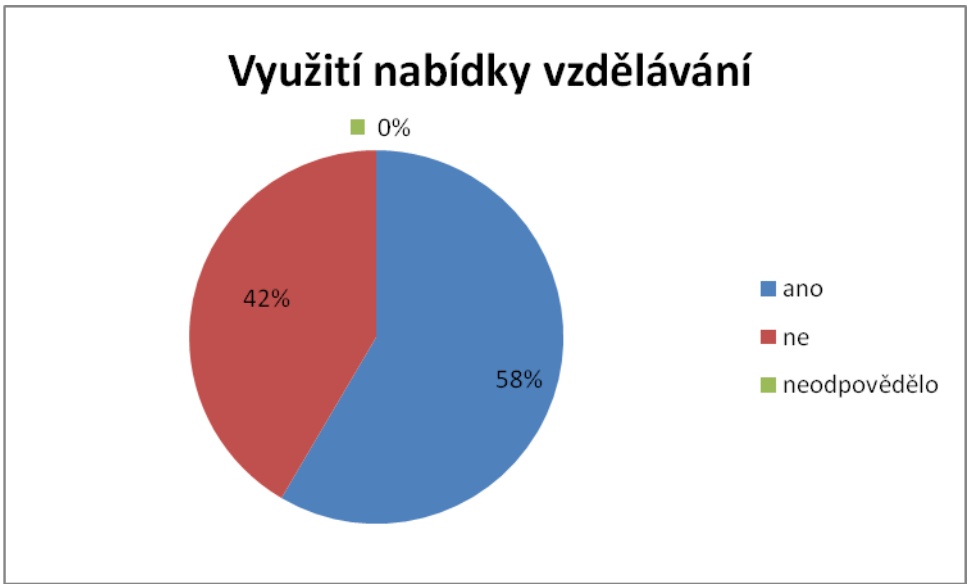

Graf 20 – Využití nabídky vzdělávání

Zdroj:[vlastní zpracování]

V této otázce se respondenti vyjádřili k nabídce různých organizovaných forem vzdělávání. S touto otázkou souvisí hypotéza H1 :„Senioři mají v převažující většině výrazný zájem o vzdělávání různými formami“.

Z výzkumu vyplývá, že 58 % respondentů by mělo o tuto nabídku zájem a 42 % respondentů by tuto nabídku nevyužilo. Hypotéza č. 1 se v průzkumu postojů a názorů seniorů v podstatě potvrdila.

Z odpovědí na další otázku vyplývají hlavní překážky, které brání respondentům v účasti na organizovaných formách vzdělávání.

Otázka č. 5

Pokud jste odpověděl(a) na předchozí otázku záporně,co je hlavní překážkou Vašeho nezájmu o studium na výše uvedených vzdělávacích programech?

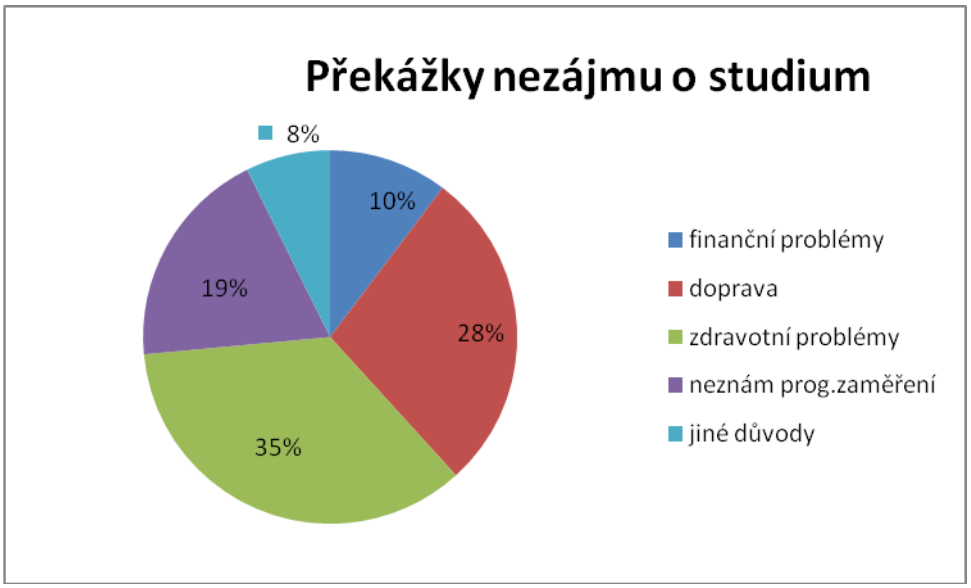

Graf 21 – Překážky nezájmu o studium

Zdroj:[vlastní zpracování]

Šetřením měla být prověřena platnost hypotézy H2, podle které „významnou překážkou organizovaného vzdělávání jsou zdravotní a finanční problémy seniorů“.

Podle výsledků průzkumu uvádí 35 % respondentů jako důvod nezájmu o různé formy vzdělávání zdravotní problémy, 28 % respondentů nemá možnost navštěvovat tyto organizované formy vzdělávání z důvodu dopravní nedostupnosti, 19 % uvedlo, že nezná programové zaměření vzdělávacích institucí, pro 10 % dotázaných jsou to finanční problémy a 8 % uvedlo důvody jiné (např. věk, pracovní zaneprázdnění). Uvedená hypotéza H2 se tedy potvrdila jen částečně: zdravotní důvody jsou sice na prvním místě, ale jejich podíl činí „jen“ 35 %. Finanční důvody jsou překážkou organizovaného vzdělávání jen pro 10 % respondentů. Dost významnou překážkou je dopravní nedostupnost. Tento problém je pravděpodobně obtížně řešitelný vzhledem k úsporným opatřením v dopravě.

Otázka č. 6

Pokud jste odpověděl(a) na otázku č. 4 kladně, přineslo Vám absolvování některé formy vzdělávání určité uspokojení a chuť podle možností v něm pokračovat?

Graf 22 – Přínos vzdělávání

Zdroj:[vlastní zpracování]

Přínos organizovaného vzdělávání potvrdil svou kladnou odpovědí absolutně převažující počet respondentů, tj. 92 % . Mnozí z nich navštěvovali Univerzitu 3. věku nebo Akademii 3. věku opakovaně a hodlají v této formě vzdělávání dále pokračovat.

Všichni respondenti jsou absolventi nebo současní frekventanti některé z forem organizovaného vzdělávání. Proto jejich kladné odpověď na otázku, která šetří jejich hodnocení přínosu vzdělávání, bylo možno očekávat.

Otázka č. 7

Pokud jste odpověděl(a) na otázku č. 6 kladně, specifikujte oblast, ve které Vám bylo vzdělávání přínosem i v běžném životě?

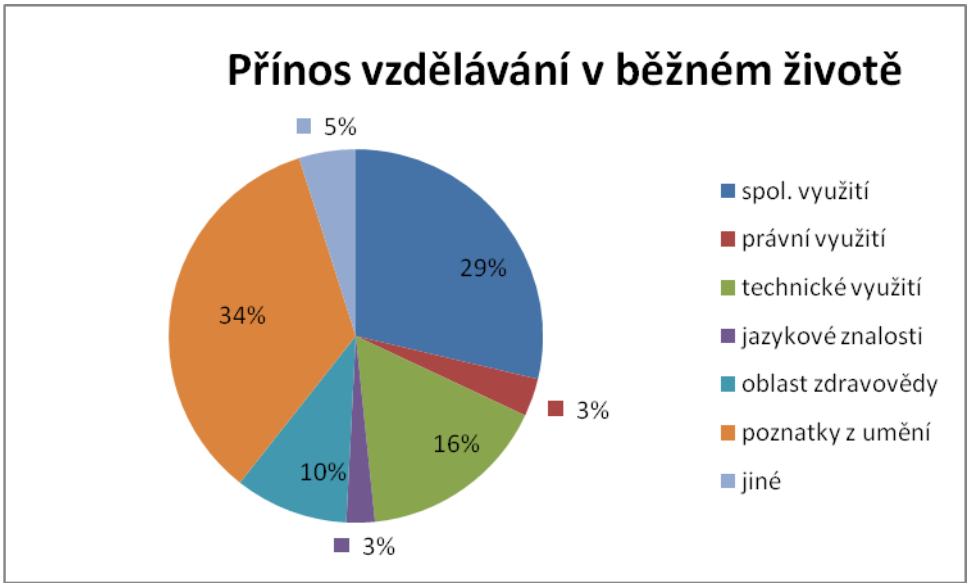

Graf 23 – Přínos vzdělávání v běžném životě

Zdroj:[vlastní zpracování]

Největšímu zájmu respondentů se těší oblast umění 34 %, zvláště literatura, hudba, výtvarné umění. Dále je to oblast informatiky (počítače, internet), zdravověda, právní problematika a další společenské vědy, náboženská problematika, komunikační dovednosti, trénink paměti aj. Značný význam přikládají mnozí respondenti společenskému prostředí a společenským setkáním, které organizované vzdělávání poskytuje svým frekventantům.

Nabídka určitých tématických oblastí se v U3V i A3V ve výuce po několik roků opakuje. Je o ně trvalý zájem. Anketní formou mezi účastníky tohoto vzdělávání by bylo možno zjistit, o jaká nová témata by bylo žádoucí nabídku rozšířit.

Otázka č. 8

Souhlasíte s tvrzením, že celoživotní vzdělávání přispívá ke spokojenému a plnohodnotnému životu?

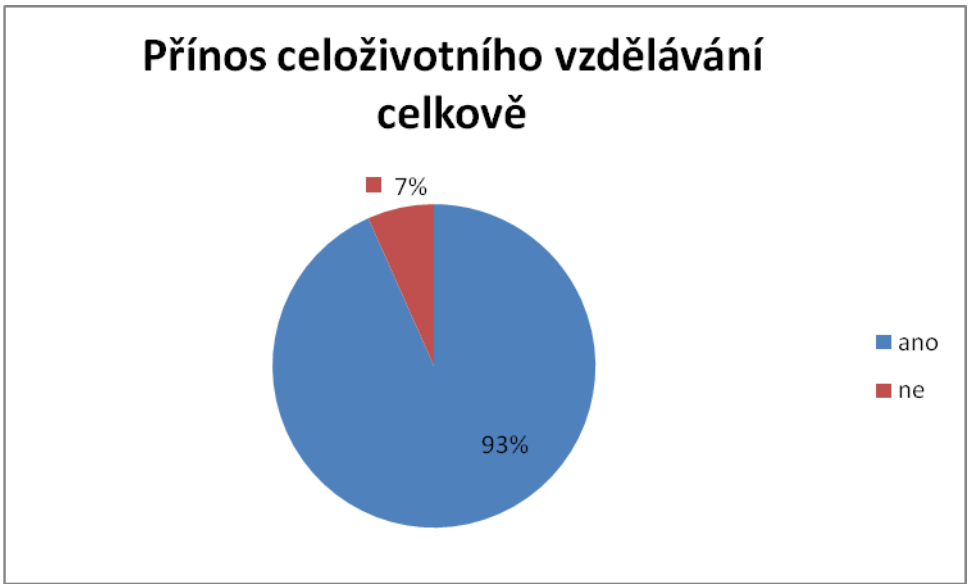

Graf 24 – Přínos celoživotního vzdělávání celkově

Zdroj:[vlastní zpracování]

Jednoznačně převažující počet 92 % respondentů souhlasí s tvrzením, že celoživotní vzdělávání přispívá ke spokojenému a plnohodnotnému životu. Jen poměrně malé procento vyjadřuje nesouhlas: zřejmě v jejich žebříčku figurují jiné hodnoty než poznávání prostřednictvím celoživotního vzdělávání.

Z provedeného průzkumu není možno spolehlivě usuzovat na to, jak hodnotí (očekávaný) přínos vzdělávání ti senioři, kteří žádnou z forem organizovaného vzdělávání nenavštěvují.

Otázka č. 9

Jaký obor vzdělávání, popř. studia Vás zajímá?

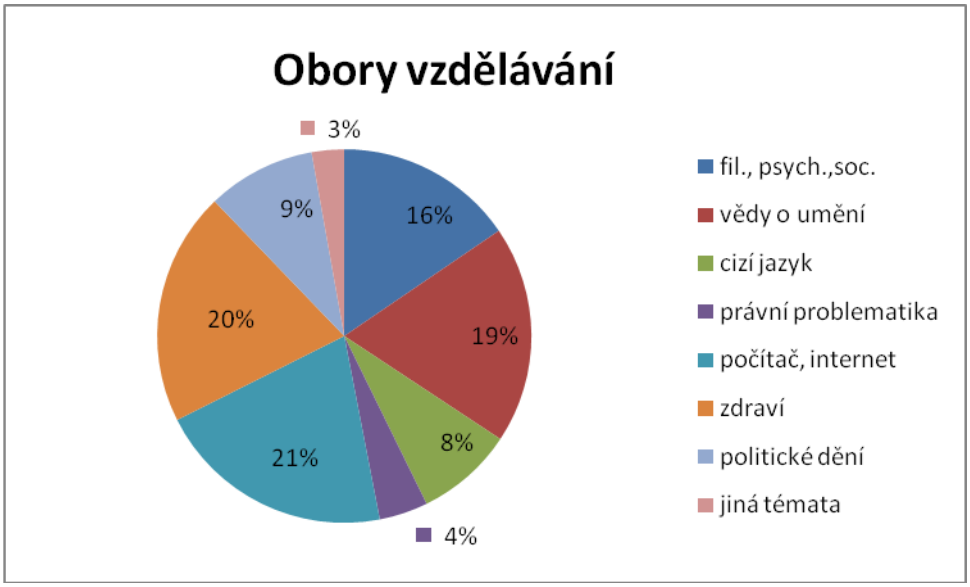

Zdroj:[vlastní zpracování]

Zdroj: vlastní zpracování

U této otázky si respondenti mohli zvolit maximálně tři z nabízených tématických možností vzdělávání podle jejich převažujících zájmů a potřeb. S minimálními rozdíly se na prvních místech objevila informatika, konkrétně počítače a internet 21 %, zdravotnická problematika 20 % a umělecké obory 19 %. Následuje filosofie, psychologie a sociologie 16 %, dále aktuální politické dění 9 %. V poměrně malém počtu projevili respondenti zájem o právní problematiku, astronomii, archeologii, ekologii a ojediněle o přednášky zaměřené na poznávání světového zeměpisu s videem, fotografiemi apod. V průzkumu projevený zájem o uvedené studijní obory může být východiskem pro programovou nabídku vzdělávacích zařízení, která se zabývají organizovaným vzděláváním seniorů.

Otázka č. 10

Jaký způsob výuky by Vám vyhovoval?

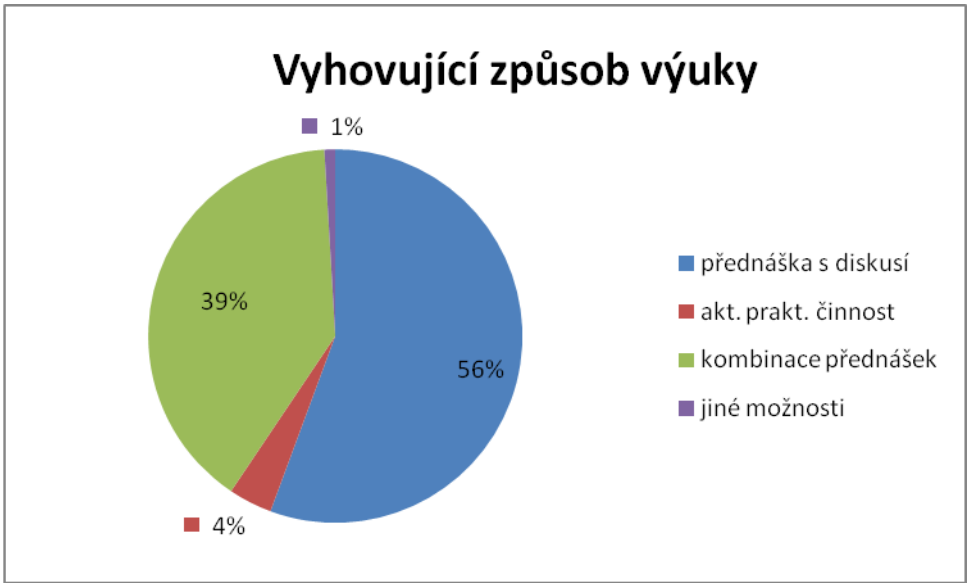

Graf 25 – Vyhovující způsob výuky

Zdroj:[vlastní zpracování]

Většina dotazovaných preferuje jako formu výuky přednášku s diskusí 56 %. Poměrně velký počet by dalo přednost kombinaci přednášek s praktickým cvičením, a to zvláště ve výuce znalostí a dovedností počítačů a internetu 39 %. Další formy výuky (aktivní praktická činnost aj.) se vyskytly jako žádoucí forma výuky ojediněle. Z průzkumu plyne, že přednáška má stále významné místo jako forma výuky. Předpokládá se její doplnění dialogickou seminární formou, nebo praktickým nácvikem dovedností.

Jak vyplynulo zejména ze strukturovaných rozhovorů (viz stať 6.2), hodnocení forem výuky velmi záleží na osobnosti pedagoga. Senioři – absolventi U3V, hodnotí výuku realizovanou akademickými pracovníky velmi kladně.

Otázka č. 11

Jste informován(a) o existenci klubu seniorů (důchodců) ve Vašem městě (obci)?

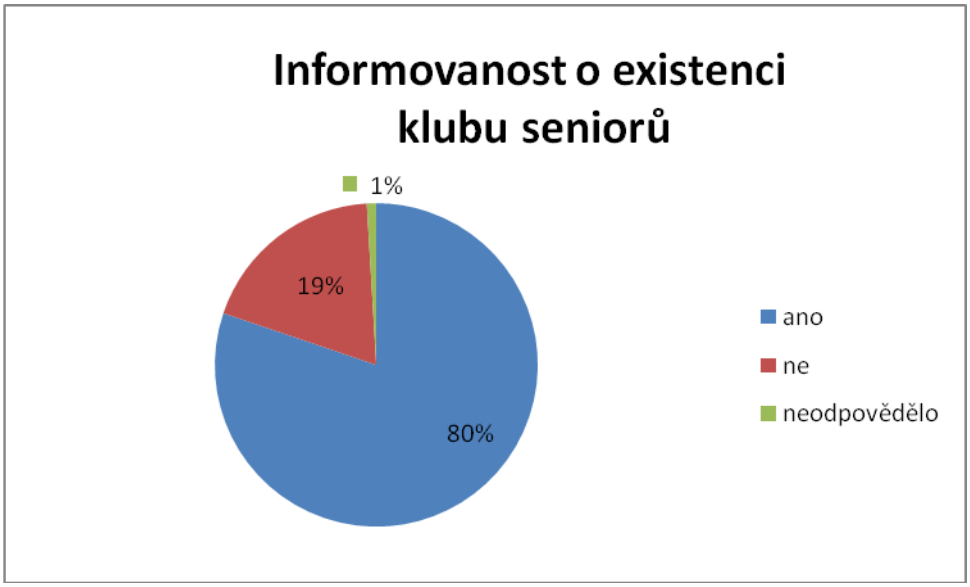

Graf 26 – Informovanost o existenci klubu seniorů

Zdroj:[vlastní zpracování]

Možno konstatovat, že existence klubu důchodců (seniorů) je známa v převažující většině těm , kteří se účastnili dotazníkového šetření 80 %, zbývajících 20 % o existenci tohoto klubu neví nebo neprojevili o jeho činnosti zájem. Mohlo by to být impulsem pro obce a města, aby informovanost o klubech důchodců a o jejich činnosti zvýšily. Dobrá informovanost je předpokladem účinné motivace.

Otázka č. 12

Jste členem (členkou) klubu seniorů (důchodců)?

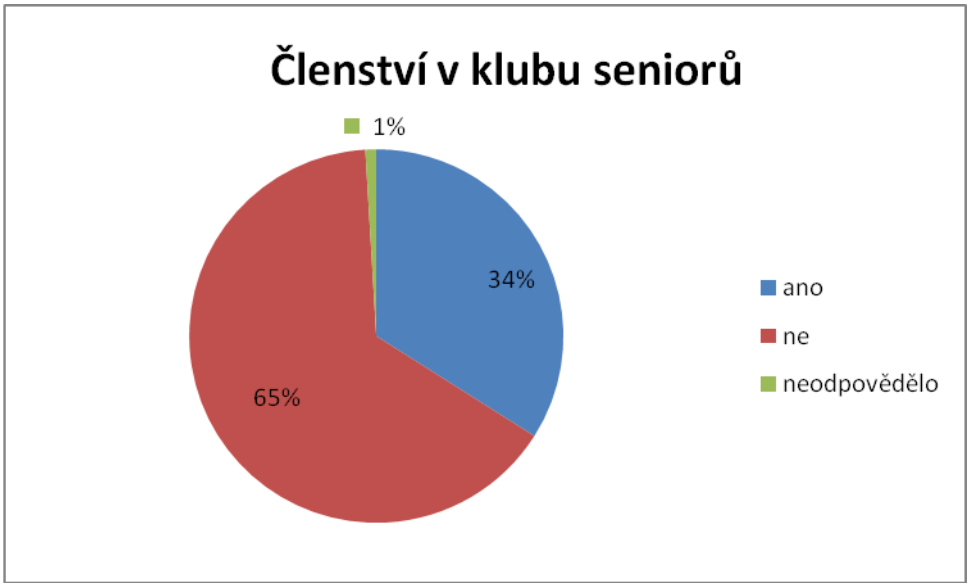

Graf 27 – Členství v klubu seniorů

Zdroj:[vlastní zpracování]

Z dotazovaných respondentů 65 % není organizačně začleněno do klubu důchodců. 34 % je členů klubu seniorů. Z toho možno usoudit, že vzdělávání seniorů není vázáno na členství v klubech seniorů, naopak, že značný počet seniorů má zájem o organizované vzdělávání bez ohledu na členství v klubech důchodců.

S druhé strany může členství v klubech důchodců rozšiřovat vzdělanost svých členů pořádanými akcemi i zvýšenou informovaností o různých institucích, které se výukou zabývají. Není k dispozici informace, zda U3V, event. A3V jde ve spojení s kluby důchodců v daném regionu. Takový kontakt by byl zřejmě užitečný především z hlediska vzájemné informovanosti.

Otázka č. 13

Účastníce se akcí organizovaných u Vás kluby seniorů (důchodců)?

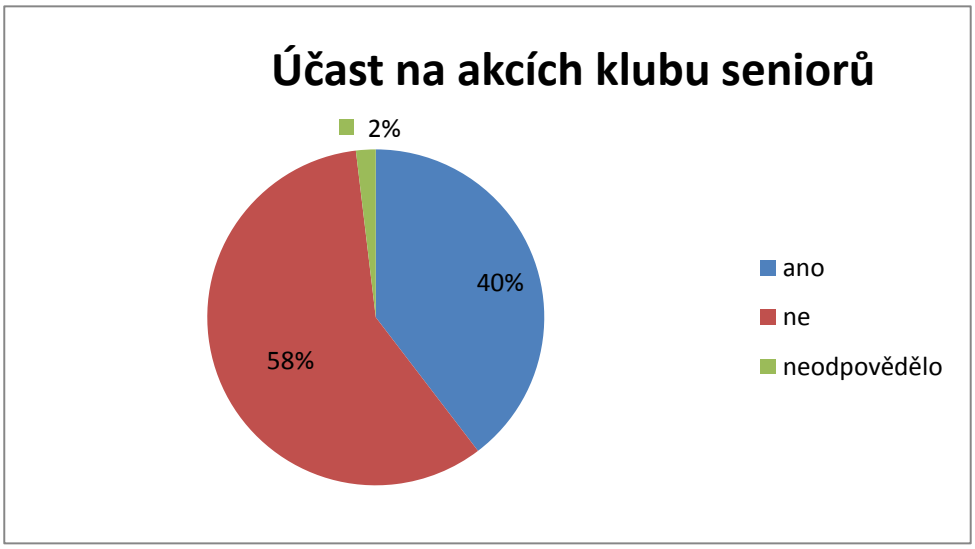

Graf 28 – Účast na akcích klubu seniorů

Zdroj:[vlastní zpracování]

Průzkumem bylo prokázáno, že převažující část seniorů se neúčastní akcí pořádaných kluby seniorů 58 %, při čemž 40 % se takových akcí účastní. Potvrdil se předpoklad, že členství v klubu důchodců je spjato s účastí na akcích, které kluby důchodců pořádají. I v tomto případě stojí za zvážení, zda by nebylo žádoucí zlepšit informovanost o akcích konaných kluby důchodců, aby se rozšířil počet účastníků těchto akcí, které jistě přispívají k lepšímu vyžití seniorů a k zvýšení jejich vzdělanosti.

Příčiny nezájmu o činnost klubu důchodců mohou být shodné jako u organizovaných forem vzdělávání. I tento předpoklad by bylo žádoucí prověřit.

Otázka č. 14

Pokud jste na předchozí otázku odpověděl(a) kladně, jsou mezi tyto akce často zařazovány vzdělávací programy?

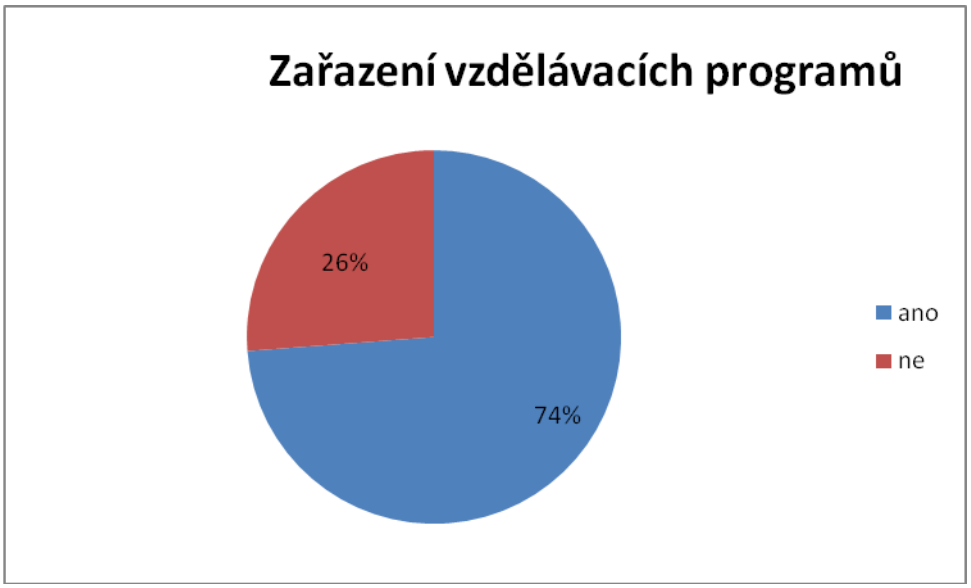

Graf 29 – Zařazení vzdělávacích programů

Zdroj:[vlastní zpracování]

Výsledky průzkumu potvrzují, že převažující většina akcí 74 % má vzdělávací charakter. Zbývajících 26 % akcí je zřejmě zaměřena na společenská setkání, někdy spojená se zábavním programem spíše odpočinkové povahy.

Otázka č. 15

Jak hodnotíte jejich úroveň?

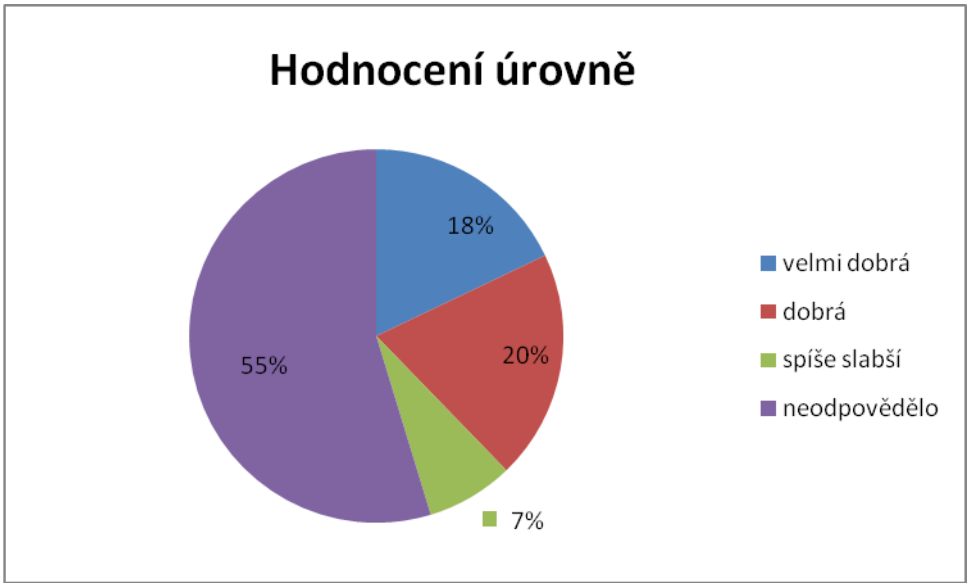

Graf 30 – Hodnocení úrovně

Zdroj:[vlastní zpracování]

Jak vyplývá z průzkumu 18 % respondentů hodnotí úroveň vzdělávacích programů jako velmi dobrou, 20 % jako dobrou a 7 % hodnotí úroveň spíše slabší. 55 % respondentů z celkového počtu dotazovaných na tuto otázku neodpovědělo, což je poněkud překvapující zjištění. Možno se domnívat, že příčinou tohoto názoru jsou určité zábrany (ostych) vyslovit negativní hodnocení (příjemné věci se zpravidla sdělují snadno, bez zábran).

Otázka č. 16

Co by se dalo při pořádání vzdělávacích programů zlepšit?

Na tuto otevřenou otázku se odpovědi velmi různily, zřejmě podle osobních zájmů jednotlivých respondentů. Přesto se s větší frekvencí objevovaly požadavky na obsazování přednášek kvalitními lektory a vynikajícími osobnostmi. I v rámci této otázky se opakovaně vyskytovaly hodnotící stanoviska respondentů k organizovaným formám vzdělávání a k úrovni pedagogických pracovníků, a to jednoznačně kladná.

6.2 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Cílem strukturovaného rozhovoru bylo ověřit názory a postoje respondentů dotazníkového šetření vyjádřených v jejich odpovědích k vybraným problémům vzdělávání v seniorském věku.

Rozhovor proběhl individuálně se čtyřmi absolventkami U3V ve Zlíně podle předem připraveného scénáře, který obsahoval šest otázek.

Počet dotazovaných nebyl velký. Podle jejich názoru však odpovědi vyjadřují stanovisko silně převažující části frekventantů U3V.

Otázka 1

Poměrně velký počet seniorů navštěvuje U3V. Jaké jsou podle Vašeho názoru hlavní příčiny tohoto jevu?

Z uvedených odpovědí je patrno, že senioři navštěvují U3V zejména proto, aby nebyli osamoceni, aby navázali nové vztahy, vyplnili si svůj volný čas a mohli se dále vzdělávat a získávat stále nové vědomosti.

Otázka 2

Co z programového hlediska by mohlo činnost U3V dále zpestřit?

Většina dotázaných respondentů je s programovým obsahem U3V velmi spokojena. V této souvislosti projevili zájem podobně jako u dotazníkového šetření o témata z okruhu zdraví a životosprávy, o témata cestopisná, z oblasti výtvarného umění, hudby, literatury, dále o témata cestopisná a praktické dovednosti v práci s počítačem.

Otázka 3

Jaká forma propagace by mohla zvýšit zájem o organizované formy vzdělávání?

Na základě provedeného průzkumu můžeme konstatovat, že respondenti považují za vhodnou formu propagace, která by vedla ke zvýšení zájmu o organizované formy vzdělávání, zejména důkladnější informovanost v klubech seniorů. Dále doporučují cílenou

propagaci prostřednictvím tisku, tiskovin a rozhlasu. Příznivý ohlas by mohl mít také „Den otevřených dveří“ na univerzitě s možností účasti zájemců na některých přednáškách.

Otázka 4

U3V navštěvují převážně senioři se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním. Jak by bylo možno zvýšit účast seniorů, kteří mají nižší vzdělání?

Mezi seniory jsou obavy z vysokoškolského studia. Častým důvodem je základní vzdělání zájemců a koneckonců i dříve platící ustanovení, podle které na U3V mohli studovat jen absolventi s minimálně středoškolským vzděláním, což už neplatí. Problém je tedy opět v nedostatečné informovanosti. Navíc důležitou roli hraje motivace ke vzdělávání, která mnohdy u seniorů chybí. I tu může ovlivňovat úroveň informovanosti.

Otázka 5

Jaký význam má pro účastníky vzdělávání?

Senioři velmi oceňují vysokoškolské prostředí včetně tradičních ceremoniálů, jako je imatrikulace a závěrečná promoce, které často probíhají za účasti členů rodiny a známých. Zvláště oceňují styk s vysokoškolskými pedagogy, kteří se těší mezi účastníky studia U3V mimořádné pozornosti a úcty. Významná pro ně jsou i nová setkání a poznávání s účastníky školení. Celoživotní vzdělávání jim přináší pocit uspokojení, u některých i proto, že dříve neměli možnost z nejrůznějších důvodů studovat

Otázka 6

Můžete vyslovit souhlas s tvrzením, že organizované vzdělávání obohacuje Váš život v seniorském věku? V čem to je, co je příčinou?

Uvedená otázka byla shodně zodpovězena respondenty dotazníkového šetření. Kladné stanovisko k organizovanému vzdělávání je jednoznačné. U mnohých jde o splnění celoživotního přání a obohacení života v seniorském věku.

ZÁVĚR

Problematika kvality života seniorů patří k závažným problémům každé společnosti. Jak vyplývá z poznatků mnoha společenskovědních oborů (humanitních, ekonomických), ale i přírodovědných a technických až po specializované disciplíny jako je gerontologie, andragogika a gerontagogika, jde i o složitý problém teoretický. Tím je do značné míry předznamenána i složitost praktického řešení problémů kvality života seniorů a její součástí – vzdělávání.

Základní teoretické poznatky některých uvedených vědních oborů se staly východiskem praktické části této bakalářské práce, která vychází z předpokladu, že názory samotných seniorů mohou být využity pro řešení praktických otázek kvality života. Jde o problém vzdělávání v seniorském věku jako součásti celoživotního procesu poznávání se zvláštním zaměřením na organizované formy vzdělávání.

Metoda dotazníkového šetření je v rámci této bakalářské práce základní metodou zjišťování názorů a postojů seniorů k uvedené problematice. Z průzkumu vyplynulo, že vzdělávání je pro výrazně převažující většinu respondentů žádoucí a nenahraditelnou součástí jejich života, která mnohostranně obohacuje jejich prožívání stáří. Jednak tím, že jim přináší nové poznatky, ale i dovednosti (např. při obsluze počítačů), ale i tím, že při organizované formě vzdělávání, např. v univerzitním prostředí, nacházejí uspokojení ze společenského styku se svými vrstevníky, z navazování nových osobních kontaktů, ale i díky komunikaci s vysokoškolskými pedagogy apod. Není bez zajímavosti, že mnozí absolventi U3V se opakovaně vracejí a navštěvují kursy s jinou obsahovou náplní.

Průzkum dále potvrdil i hlavní zájmovou oblast seniorů, pokud jde o tématické zaměření organizovaných forem vzdělávání. Vedle dnes už tradičních oblastí jako je zdravověda pro seniory, historie, psychologie, ekonomika aj., se stále častěji objevuje požadavek na oblast umění (hudba, výtvarné umění, literatura), výpočetní technika, cestopis, ale i jazyky, astronomii, světová náboženství, regionální problematiku aj.

Průzkum byl zaměřen i na zjištění názorů na překážky, které vzdělávání v organizovaných formách znesnadňují, nebo dokonce znemožňují. Vedle zdravotních problémů jsou to i problémy finanční (ale ty nejsou zpravidla rozhodující). V některých případech jde o problémy dopravní dostupnosti, často o problémy nedostatečné informovanosti o vysokoškolské výuce pro seniory a s tím související motivaci ke studiu. Motivace je pokládána obecně za mimořádně důležitou.

Nutno připomenout, že v některých regionech sehrává důležitou roli ve vzdělávání seniorů Akademie třetího věku. Dále jsou to místní knihovny, které nabízejí obvykle zajímavý a dostupný program vzdělávání seniorů.

Uvedené poznatky získané průzkumem názorů seniorů metodou dotazníkového šetření se v hlavních směrech zcela shodují s poznatky, které byly získány metodou strukturovaného rozhovoru.

Určité omezení při hodnocení výsledků analytických postupů je v tom, že respondenti dotazníkového šetření i strukturovaného rozhovoru byli v podstatě už svou účastí v organizovaných formách vzdělávání kladně motivováni. Z jejich zájmu a osobní zkušenosti plyne kladný vztah a celkově příznivé hodnocení organizované formy vzdělávání. Nelze spolehlivě posoudit, jak by se tento vztah projevil u těch seniorů, kteří mají určité překážky, které jim brání např. v návštěvě U3V.

Přesto se možno domnívat, že postupné odstraňování odstranitelných překážek přivede některé další seniory k žádoucí organizované formě vzdělávání. Tím se zlepší kvalita života seniorské věkové kategorie a vzdělanostní úroveň celé společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1] ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů.* Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 800. ISBN 978-80-247-1407-3

[2] GRUSS, P. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009, 224 s. ISBN 978-80-7367-605-6

[3] HAŠKOVCOVÁ, H. *České ošetřovatelství 10. Manuálek ze sociální gerontologie*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2004, 72 s. ISBN 80-7013-363-5

[4] HNILICA, K. *Spokojenost s ekonomicko-politickou situací státu a kvalita života*. In.: Psychologie v ekonomické praxi č. 3-4/2008, Ročník XLIII, str. 3-15. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008. ISSN 0033-300X.

[5] KOL. *Všeobecná encyklopedie Diderot, svaz 4.* Praha: Nakladatelství Dům OP Diderot, 1998. ISBN 80-858-41-37-1

[6] KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence* Praha: Grada Publishing, 2006, 204 s. ISBN 80-247-1370-5

[7] KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví* Praha: Portál, 2001, 280 s., ISBN 978-80-7367-568-4

[8] MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika* Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3345-2

[9] POKORNÁ, A. *Komunikace se seniory* Praha: Grada Publishing a.s., 2010, ISBN 978-80-247-3271-8

[10] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník* Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-252-1

[11] ŘÍČAN, P. *Cesta životem* Praha: Portál, 2006, 390 s., ISBN 80-7367-124-7

[12] SKALKA, J.a kol. *Základy pedagogiky dospělých* Praha: Státní pedagogické nakladatelství n.p., 1989, ISBN 80-04-21636-6

[13] STRUNZ, U. *Žijeme zdravě - Navždy mladí* Praha: Svojtka & Co., 1999, ISBN 80-7237-327-7

[14] STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí* Praha: Portál, 1999, 320 s., ISBN 80-7178-274-2

[15] SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří* Praha: SLON, 2007, ISBN 978-80-86429-62-5

[16] ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých* Praha: Portál, 2009, 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6

[17] ŠOLCOVÁ, I, KEBZA, V. *Prediktory osobní pohody (well-being).* In. Československá psychologie 2005/ročník XLIX/ číslo 1. Praha: Nakladatelství AV ČR, 2005, ISSN 0009-062X

[18] VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIE DIDEROT. Praha: Nakladatelský dům OP, 1998, ISBN 80-858-41-37-1

INTERNETOVÉ ZDROJE

[1] ČSÚ. Publikace o obyvatelstvu. *Česká republika od roku 1989 v číslech*. [online]. [cit.2011-01-03],

Dostupný z www: < http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>.

[2] ENCYKLOPEDIE NAVAJO. *Maslow hierarchie potřeb* [online]. [cit.2011-03-10]Dostupný z www: < http://maslow-hierarchie-potreb.navajo.cz/>.

[3] MPSV. *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012*. [online]. 25. 7. 2008, [cit. 2011-03-03] Dostupný z www: Stárnutí_cz_web.pdf < http:/www.mpsv.cz/cs/5045>.

[4] SEMINÁŘ KNIHOVNY A SENIOŘI. *Inflow: information journal* [online]. 2009, roč. 2, č. 5 [cit. 2011-03-11]. Dostupný z WWW: <http://www.inflow.cz/seminar-knihovny-seniori>. ISSN 1802-9736.

[5] STŘEDISKO SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRAHA 1. *Kluby seniorů. Aktivizační programy.*[online]. [cit.2011-03-05] Dostupný z www:

< http://www.socialnisluzby-praha1.cz/kluby-senioru-aktivizacni-programy >.

[6] SVOBODOVÁ, L. *Kvalita života.* [online]. 23. 11. 2007, [cit. 2011-02-10] Dostupný z www:

<http://http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/soudoba_sociologie_II_kvalita_zivota-svobodova.doc >.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
A3V	Akademie třetího věku
atd.	a tak dále
event.	Eventuálně
např.	například
PC	Personal Computer, osobní počítač
tj.	to je
tzn.	to znamená
U3V	Univerzita třetího věku
UTB	Univerzita Tomáše Bati
VČ	volnočasové
WHO	World Health Organization, Světová zdravotnická organizace

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 Maslowova pyramida potřeb ……..…….. str. 14

Obr. č. 2 Výpočet četnosti H3……..……..….. str. 34

Obr. č. 3 Hodnota testového kritéria ……..….. str. 35

Obr. č. 4 Výstup z programu XLStatistics……..…….. str. 35

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Pohlaví respondentů 38
Graf 2 – Rodinný stav 38
Graf 3 – Nejvyšší dosažené vzdělání 39
Graf 4 – Rodinná situace 39
Graf 5 – Bydliště 40
Graf 6 – Zdraví 41
Graf 7 – Finanční prostředky 42
Graf 8 – Pozornost blízkých 43
Graf 9 – Vzdělávání 44
Graf 10 – Zájmová činnost 45
Graf 11 – Jiné možnosti 46
Graf 12 – Zdravotní stav 47
Graf 13 – Rodinné poměry 48
Graf 14 – Sousedské vztahy 49
Graf 15 – Nedostatečná nabídka volnočasových aktivit 50
Graf 16 – Jiné (překážky využívání volného času) 51
Graf 17 – Dostatek společenského vyžití 52
Graf 18 – Dostatek sportovního vyžití 53
Graf 19 – Dostatek vzdělávání 54
Graf 20 – Využití nabídky vzdělávání 55
Graf 21 – Překážky nezájmu o studium 56
Graf 22 – Přínos vzdělávání 57
Graf 23 – Přínos vzdělávání v běžném životě 58
Graf 24 – Přínos celoživotního vzdělávání celkově 59
Graf 25 – Vyhovující způsob výuky 61
Graf 26 – Informovanost o existenci klubu seniorů 62
Graf 27 – Členství v klubu seniorů 63
Graf 28 – Účast na akcích klubu seniorů 64
Graf 29 – Zařazení vzdělávacích programů 65
Graf 30 – Hodnocení úrovně 66

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI: Dotazník pro seniory

Příloha PII: Strukturovaný rozhovor se seniory - dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO SENIORY

DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

dovolte, abych se na Vás obrátila s touto prosbou. Jsem studentkou Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (FHS UTB) a v současné době zpracovávám bakalářskou práci s tématikou týkající se zvyšování kvality života seniorů. K splnění tohoto úkolu je velmi žádoucí znát Vaše názory na řešení problémů souvisejících s některými aktivitami, které mohou s přihlédnutím k Vašim zájmům obohatit Váš život.

Prosím proto o vyplnění tohoto dotazníku, a to tak, že označíte tu odpověď, která nejlépe vystihuje
Váš názor (u jednotlivých otázek je uvedena instrukce, jak při volbě odpovědi postupovat). Dotazník je anonymní. Informace získané touto cestou budou využity pro potřeby mé bakalářské práce.

Děkuji předem za Vaši ochotu a za Váš čas.

Renata Vinklárková

studentka FHS UTB ve Zlíně

*** Vámi zvolenou odpověď, prosím, zakroužkujte!**

1) Co potřebuje senior ke spokojenému životu?

*U **každé** z uvedených odpovědí a) až e), popřípadě f) označte **důležitost** číslicí 1 až 5.*
1 = malá důležitost 5 = velká důležitost.

a) Zdraví
1 2 3 4 5
b) Finanční prostředky
1 2 3 4 5
c) Pozornost blízkých (rodiny), přátel
1 2 3 4 5
d) Vzdělávání, např. formou univerzity třetího věku aj.
1 2 3 4 5
e) Zájmová činnost („koníčky“) - např. zahrádka, kutilství, rybaření, umělecké aktivity aj.
1 2 3 4 5
f) Jiné možnosti (uveďte, které)……..……
1 2 3 4 5

2) Co Vám znesnadňuje život?

*U **každé** z uvedených možností označte **důležitost** číslicí 1 až 5*
1 1= malá důležitost 5 = velká důležitost.

a) Zdravotní stav
1 2 3 4 5
b) Rodinné poměry
1 2 3 4 5

c) Sousedské vztahy

1 2 3 4 5

d) Nedostatečná nabídka volnočasových aktivit v našem městě (obci)

1 2 3 4 5

e) Jiné (uveďte, které)……..

1 2 3 4 5

2) Nabízí podle Vašeho názoru město (obec) pro seniory dostatek příležitostí ke:

*Vyjádřete se, prosím, ke **každé** ze tří uvedených možností a), b), c).*

a) společenskému vyžití (např. pořádání kulturních akcí, setkání se seniory apod.)?

a) ANO (*uveďte jaké*)

.....……

b) NE (*uveďte konkrétně, co chybí*)

..........……

b) sportovnímu vyžití?

a) ANO (*uveďte jaké*)

.....……

b) NE (*uveďte konkrétně, co chybí*)

..........……

c) vzdělávání?

a) ANO (*uveďte jaké*)

.....……

b) NE (*uveďte konkrétně, co chybí*)

.....……

4) Využil(a) byste nabídku vzdělávání Univerzity 3. věku ve Zlíně nebo Akademie 3. věku v Kroměříži, popř. jiné vzdělávací instituce ?

a) ANO b) NE

5) Pokud jste odpověděl(a) na předchozí otázku záporně, co je hlavní překážkou Vašeho nezájmu o studium na výše uvedených vzdělávacích programech ?

*Označte, prosím, **maximálně dvě** z uvedených možností.*

a) Finanční problémy
b Doprava
c) Zdravotní problémy
d) Neznám programové zaměření vzdělávacích institucí
e) Jiné důvody (uveďte, které)…….
……

6) Pokud jste odpověděl(a) na otázku č. 4 kladně, přineslo Vám absolvování některé formy vzdělávání určité uspokojení a chuť podle možností v něm pokračovat?

a) ANO **b) NE**

7) Pokud jste odpověděl(a) na otázku čís. 6 kladně, specifikujte oblast, ve které Vám bylo vzdělávání přínosem i v běžném životě?
*Označte, prosím, **maximálně tři** z uvedených možností*

a) Společenské využití (navázání společenských kontaktů)
b) Právní využití (řešení právních problémů)
c) Technické využití (počítač, internet atd.)
d) Rozšíření jazykových znalostí
e) Rozšíření znalostí v oblasti zdravovědy
f) Rozšíření poznatků z oblasti umění
g) Jiné využití **.....**

8) Souhlasíte s tvrzením, že celoživotní vzdělávání přispívá ke spokojenému a plnohodnotnému životu.

a) ANO **b) NE**

9) Jaký obor vzdělávání, popř. studia Vás zajímá
*Označte, prosím, **maximálně tři** z uvedených možností*

a) Filozofie, psychologie, sociologie
b) Vědy o umění
c) Cizí jazyky
d) Témata s právní problematikou
e) Témata z technických oborů – počítač, internet
f) Témata týkající se zdraví
g) Témata související s aktuálním politickým děním
h) Jiná témata (uveďte, která)…….

10) Jaký způsob výuky by Vám vyhovoval ?
*Označte, prosím, **jednu** z uvedených možností.*

a) Přednáška s následnou diskusí
b) Aktivní praktická činnost
c) Kombinace přednášek s praktickými cvičeními
d) Jiné možnosti (uveďte, které)……

11) Jste informován o existenci klubu seniorů (důchodců) ve Vašem městě (obci)?

a) ANO **b) NE**

12) Jste členem (členkou) klubu seniorů (důchodců)?

a) ANO **b) NE**

13) Účastníte se akcí organizovaných u Vás kluby seniorů (důchodců)?

a) ANO **b) NE**

14) Pokud jste na předchozí otázku odpověděl(a) kladně, jsou mezi tyto akce často zařazovány vzdělávací programy?

a) ANO **b) NE**

15) Jak hodnotíte jejich úroveň

a) velmi dobrá
b) dobrá
c) spíše slabší

16) Co by se dalo při pořádání vzdělávacích programů zlepšit?

……..
……..

Jste: a) muž b) žena

Věk: …… **Rodinný stav:** a) ženatý/vdaná
b) rozvedený/rozvedená
c) svobodný/svobodná
d) vdovec/vdova

Povolání: ……

Nejvyšší dosažené vzdělání

a) základní škola
b) střední škola
c) vysoká škola
d) vyučen v oboru
e) vyučen v oboru s maturitou
f) jiné ……..

Vaše rodinná situace:

a) Žijete sama – sám
b) Žijete s s manželkou (manželem), nebo s partnerem (partnerkou)
c) Žijete sám se svým synem, nebo s dcerou a s jejich rodinou
d) Žijete s manželem (manželkou), nebo partnerem (partnerkou) a se svým synem, nebo s dcerou a s jejich rodinou
e) Jiné možnosti (uveďte, které)……..

Bydliště: a) obec b) město

PŘÍLOHA P II: STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR PRO SENIORY

Otázka 1

Poměrně velký počet seniorů navštěvuje U3V. Jaké jsou podle Vašeho názoru hlavní příčiny tohoto jevu?

Otázka 2

Co z programového hlediska by mohlo činnost U3V dále zpestřit?

Otázka 3

Jaká forma propagace by mohla zvýšit zájem o organizované formy vzdělávání?

Otázka 4

U3V navštěvují převážně senioři se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním. Jak by bylo možno zvýšit účast seniorů, kteří mají nižší vzdělání?

Otázka 5

Jaký význam má pro účastníky vzdělávání?

Otázka 6

Můžete vyslovit souhlas s tvrzením, že organizované vzdělávání obohacuje Váš život v seniorském věku? V čem to je, co je příčinou?